

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE
DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONUNDAN
SAĞLANAN KREDİLERİN
DEĞERLENDİRMESİ**

Serbay MORAY

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**İktisat Anabilim Dalı
İktisat Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2008**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Serbay MORAY tarafından hazırlanan tarım satış kooperatifi birliklerine destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan kredilerin değerlendirmesi başlıklı bu çalışma, Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından İktisat anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Doç.Dr. A.Mesud Küçükkalay

(Danışman)

Üye .....

Yrd.Doç.Dr. Füsun Yenilmez

Üye .....

Yrd.Doç.Dr. Murat Taşdemir

Üye .....

Yrd.Doç.Dr. B. Gülümser Kaytancı

Üye .....

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Öztürk

ONAY

.../.../2008

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖZET
TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE
DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONUNDAN SAĞLANAN
KREDİLERİN DEĞERLENDİRMESİ

MORAY, SERBAY
Yüksek Lisans-2008
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Dalı

Danışman: Doç.Dr. A.Mesud Küçükkalay

Bu çalışmanın amacı, tarım satış kooperatifi birliklerine; devlet destekleme alımı uygulamasının son bulması ile 1994 yılından beri Hazine Müsteşarlığı tarafından destekleme ve fiyat istikrar fonu adı altında sağlanan kredilerin, belirli kriterler çerçevesinde etkilerini ortaya koyarak, finansman sorununun giderilmesi hususunda bir çözüm yolu önermektir. Belirtilen amaç doğrultusunda da birliklerin mali yapıları incelenmiştir.

Yapılan çalışmanın verileri; kaynak taraması, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan bilgi toplanması ve birlik yöneticilerine yöneltilen anket sorularından oluşmaktadır.

Yapılan çalışmalar ve toplanan veriler ışığında, kuruldukları yıllardan beri tarım satış kooperatifleri hep önemini korumuş ancak yapılan kredi destekleri ve diğer desteklerin hiçbir zaman amacına uygun kullanılmadığı ve bu kurumların sürekli zarar ettiği belirlenmiştir. Tez, bu birliklerin kredileme sistemine ilişkin öneri getirmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
EKLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNE GENEL BAKIŞ

1.1. KOOPERATİFÇİLİĞE GENEL BAKIŞ	5
1.1.1. Tarım Kooperatifi Nedir?	6
1.1.2. Tarım Satış Kooperatiflerinin Kurulma Koşulları	7
1.1.3. Kooperatifçiliğin İlkeleri	9
1.1.3.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi.....	12
1.1.3.2. Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi	13
1.1.3.3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi.....	14
1.1.3.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi	15
1.1.3.5. Eğitim, Öğretim, Bilgilendirme İlkesi	16
1.1.3.6. Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi	17
1.1.3.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi.....	18

2. BÖLÜM
TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNİN
TARİHSEL GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

2.1. KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞME DÖNEMLERİ	20
2.1.1. Mithat Paşa Dönemi (1863–1888).....	21
2.1.2. Meşrutiyet Dönemi (1888–1923)	23
2.1.3. Cumhuriyet Dönemi (1923–)	24
2.2. TSK BİRLİKLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	27
2.2.1. Genel Sorunlar	28
2.2.2. Kredi Sorunları.....	30
2.2.3. Eğitim Sorunları.....	35

3.BÖLÜM
DESTEKLEME ve FİYAT İSTİKRAR FONUNDAN SAĞLANAN
KREDİLERİN ÇEŞİTLİ PARAMETRELER İŞİĞİNDA İNCELENMESİ

3.1. TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNİ YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİ.....	37
3.1.1. Yeniden Yapılandırma Çalışmalarının Amacı ve Kapsamı.....	38
3.1.2. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Yürütülen Çalışmalar.....	41
3.2. TSK BİRLİKLERİNİN FİNANSMAN DESTEKLERİNDEKİ DEĞİŞİM SÜRECİ.....	45
3.3. DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONUNDAN SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	47
3.4. ANKET DEĞERLENDİRMESİ.....	55
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	56
KAYNAKÇA	61
EKLER	65

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: Birliklere DFİF'ten Tahsis Edilen Kredi Miktarları.....	48
TABLO 2: Birliklerin DFİF Dışı Kaynaklardan Kullandığı Krediler.....	49
TABLO 3: Ürün Alımlarında DFİF Payları	50
TABLO 4: Birliklerin Karlılık Durumları.....	52
TABLO 5: Birliklerin Özkaynak Verileri.....	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: TSK Birliklerinde Finansman Sorununa İlişkin Öneriler.....33

ŞEKİL 2: Birliklerin Sorunlarına İlişkin Anket Sonuçları.... 34

EKLER LİSTESİ

EK 1: Fiskobirlik Anket Cevapları.....	64
EK 2: Tariş Pamuk Anket Cevapları	68
EK 3: Taskobirlik Anket Cevapları	72
EK 4: Çukobirlik Anket Cevapları	76
EK 5: Marmarabirlik Anket Cevapları	80
EK 6: Tariş Üzüm Anket Cevapları	87
EK 7: Tiftikbirlik Anket Cevapları	91

KISALTMALAR

A.O	: Anonim Ortaklığı
ARİP	: Agricultural Reform Implementation Project
BAKANLIK	: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
BİRLİK	: Tarım Satış Kooperatifi Birlikleri
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DGRV	: Alman Kooperatifleri Konfederasyonu
FAO	: Food and Agriculture Organization
GAP	: Günaydoğu Anadolu Projesi
ICA	: Uluslararası Kooperatifler Birliği
KK	: Kooperatifler Kanunu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
RG	: Resmi Gazete
STB	: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCZB	: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TSK	: Tarım Satış Kooperatifi
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu

GİRİŞ

Kalkınma aşamasında olan toplumlarda kooperatiflerin ekonomi ve sosyal yaşamda ki rolü oldukça fazladır.

Kooperatifçilik, kişilerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında menfaat bulunan işleri, en mükemmel şekilde ticari kaygı gütmeksizin maliyet fiyatına yapmak amacıyla yardımlaşma, dayanışma ve kefalet suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleri şeklinde oluşturulan yapılanmalardır.

Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri, sosyal ve ekonomik kalkınmada çok önemli rol oynayabilecek bir yapılanmalardır. Dar gelirli çiftçinin pazarda söz sahibi olabilmesi ve güçlü bir pazarlık sistemini oluşturabilmesi için, üretimin son aşaması olan pazarlamaya ancak, tarım satış kooperatifleri ve birlikleriyle ulaşılabilir.

Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri, genellikle dar gelirli olan üreticilerin bir çatı altında örgütlenmesi, ürünlerine devamlı olarak alıcı bulunması, yurtiçi ve yurtdışı rekabet koşullarının iyileştirilmesi, fiyatlardaki spekülatif dalgalanmaların önüne geçilmesi, piyasaların düzenlenmesi ve üreticilere ucuz girdi temini konularında çok önemli görevleri yerine getirmektedirler. Halen, ülkemizde yaklaşık 700.000 üretici ortak tarafından kurulan 325 adet tarım satış kooperatifi ve bu kooperatiflerin oluşturduğu 16 tanesi yeniden yapılandırma kapsamında olmak üzere 17 adet tarım satış kooperatifleri birliği bulunmaktadır.

Birlikler faaliyet gösterdikleri zaman içinde küçük ölçekli üretici ortakların ve gerektiğinde diğer üreticilerin tek tek pazarlama imkanı bulamadıkları veya etkin ve karlı bir şekilde pazarlayamadıkları ürünlerini alıp, işleyip uygun pazarlar bularak satmışlardır. Aynı zamanda, üreticileri eğitmişler, iyi kalite tohum ve diğer tarımsal girdileri ucuza temin ederek, düşük maliyetlerle üretimi desteklemişlerdir.

Ülkemizdeki tarım satış kooperatifleri ve birlikleri, faaliyetlerini devlet kontrolü altında sürdürmektedir. Daha önceleri tarım satış kooperatifleri müdürleri ilgili bakanlık olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından seçilmekteydi. Ancak son yıllarda bu uygulamaya son verilmiştir. Yapılan bu değişiklikle siyasi müdahaleler azaltılmak istenmiş ve bu kurumlardaki faaliyetler hızlandırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısının en belirgin özellikleri; faktör, mal ve hizmet piyasalarının dar ve sınırlı ölçülerde işlerlik kazanmış olmasıdır. Altyapı ve piyasa kanallarının yetersizliği nedeniyle bu ve benzeri ülkeler, tarım ağırlıklı ekonomik yapının kabuğunu kırarak, sanayi toplumuna geçme yönünde büyük bir arayış içindedirler. Bu süreçte milli gelirin yarıya yakın kısmı tarımdan elde edilmekte, aktif nüfusun büyük çoğunluğu tarım alanında çalışmakta, tüketim harcamalarının yarıya yakın kısmı gıda maddelerine yapılmakta, fert başına milli gelir düşük olmakta, ihracatta ara mallar büyük pay oluşturmakta ve üretim kesimleri arasında ki ilişkiler zayıf olmaktadır.

Tarımsal değişmeyi (Gelişmiş ülkelerde uygulanan tarımsal planların yapılması, tarımda makinenin yaygın kullanımı, verimi artırıcı sulama ve gübreleme tekniklerinin kullanımı) zorunlu kılan olay, ekonomik gelişme ve sanayileşmedir. Gelişmekte olan ülkemizde, ekonominin yükünü tarım sektörü çektiği için tarımdaki gelişme ekonominin bütün dallarında kendini gösterecektir.

Bu değerlendirmeleri de göz önüne aldığımızda, üretici ile tüketici arasında çok sayıda aracının olması nedeniyle, gerek tüketicinin yüksek bedel ödemesi gerekse ödenen bu bedellerin üreticiye ulaşmaması pazarlama kanallarının iyi organize edilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. İşte bu pazar düzenlemesinde en çok faydalanılacak bir teşkilatlanma modeli olarak kooperatifler karşımıza çıkacaktır.

Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişmelerin hızlı yaşandığı günümüz toplumunda, 1863 yılından itibaren belirli bir deneyime sahip olan Türk kooperatifçiliğinin gelişmesi daha çok sayısal yönde olmuş, ülke kalkınmasında bir araç olarak maksimum seviyede kooperatifçilikten yararlanılması gerekirken, bugüne kadar istenilen düzeyde fayda sağlanılamamıştır. Gelişmiş ülkeler, yüzyıllar önce kooperatiflerin ve kooperatifçiliğin katkılarını keşfetmiş, hukuki mevzuatlarını da bu yönde değiştirmiş ve kooperatifçilik olgusundan maksimum seviyede faydalanmışlardır.

Tarım satış kooperatifi birlikleri kuruldukları yıllarda kendi nam ve hesaplarına alım yapmış olup 1960'lı yıllara gelindiğinde ise kooperatiflere ilişkin hükmün anayasada yer almasına paralel olarak bu kuruluşların finansmanı devlet

tarafından sağlanmış, kendi nam ve hesaplarına alımdan vazgeçilerek devlet adına alım yapan yerler olmuşlardır.

Devlet destekleme alımlarına 1994'te son verilerek Hazine Müsteşarlığı bünyesinden destekleme ve fiyat istikrar fonu adı altında tarım satış kooperatifi ve birlikleri finanse edilmeye başlanmış, bu tarihten günümüze kadar uygulama geçerliliğini korumuştur.

Destekleme alımlarının yapıldığı yıllarda birlikler devlet eliyle yönetilmiş, arkalarında devletin olması birliklerde; zarar etseler dahi bunun kendileri açısından bir sorun teşkil etmeyeceği düşüncesini oluşturmuş, bunun sonucu olarak da ihtiyacından fazla ürün alımı yoluna gidilmiş ve depolarda muhafaza edilen bu fazla ürünler ciddi oranlarda depo maliyetlerine yol açmıştır. Bu uygulamanın sonucunda devlet bütçesine ağır yükler binmiş ve açılan kredilerin geri dönmemesi nedeniyle de Ziraat Bankası'na yüksek oranlardan faiz ödemelerinde bulunulmuştur.

Devlet destekleme alımları uygulamasının aksaması üzerine getirilen destekleme ve fiyat istikrar fonu ile birliklerin işlerliğinin sağlanması ve kendi çarkını döndürebilen yerler olması amaçlanmıştır. Ancak sağlanan bu kredilerle birliklerin ihtiyaçlarına cevap verilememiş olmasına rağmen uygulanmaya devam edilmesi birliklerin mali yapılarında bozulmalara yol açmış, birlikler zarar eden, atıl kapasite ile çalışan ve özkaynakları giderek azalan yerler olmuşlardır. Bunun temelinde yatan neden devletin tarım satış kooperatifi birliklerine finansman sağlaması ve koruyucu bir zırh gibi varlığını hissettirmesidir. Çünkü birlikler açılan kredilere karşılık borçlarını ödeyemedikleri takdirde borçlarının terkin edileceğini bilmekte ve bu bilinçle hareket etmektedir. Nitekim birliklerin yeniden yapılandırma döneminde (2000 yılında) Hazine'ye olan destekleme ve fiyat istikrar borçları (1.362,30 YTL) silinmiştir.

Araştırma konusu olarak seçilen destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan kredilerin etkilerini incelemek için birliklerin; kar oranları, özkaynakları, borç bakiyeleri ve ürün alımlarının bu krediden sağlanan oranları gibi verilerine ulaşılabilen doneleri seçilmiş olup, buradan hareketle belirtilen kredi desteği hakkında bir sonuca ulaşılmıştır.

Yapılan alışma ile varılmak istenen sonuca ulaşma aşamalarında tablolar hazırlanarak sayısal veriler üzerinden faydalanılacak olup ayrıca seçilen doneler hakkında birliklere, anket soruları yöneltilerek alınacak cevaplara ilişkin değerlendirmelere de yer verilmiştir. Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan kredi desteğinin yetersiz görülmesi durumunda ise uygulanması gereken yada daha uygun görünen bir czm yoluna sonuç kısmında yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

TARIM SATIş KOOPERATİFLERİNE GENEL BAKIş

1.1. KOOPERATİFçİLİğE GENEL BAKIş

İçinde yaşadığımız dünyanın çeşitli ülkelerinde ve değişik yönetim biçimlerinde sayıları yüzbinleri bulan kooperatif kuruluşun, üretim, pazarlama, tüketim, konut, kredi, tarım gibi çok değişik alanlarda faaliyet gösterdiklerini görmek mümkündür. Kooperatifler, bu kadar değişik faaliyet alanına rağmen, toplumların belirli bir ekonomik ve sosyal görüşünü yansıtmaktadırlar. Kooperatifçilik fikrinin amacı, genel anlamda bireylerin dayanışma ve kefalet ile müşterek yararın sağlanmasına yönelik iş organizasyonunu meydana getirmektir.

Toplumların yapısında büyük ölçüde var olan birlik, beraberlik ve dayanışma duygusunun, ekonomik ve sosyal hayatın zorlukları karşısında kendini göstermesi kooperatifçiliğin ortaya çıkış sebebi olmuş, bir bakıma ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde uygulanan çıkış yollarının başarısız olması karşısında insanlığın umudu kooperatifçilik olmuştur¹. İnsanlık tarihi kadar geçmişi olan kooperatifçilik düşünce ve hareketine, ilkel toplumlardan günümüze değişik şekillerde de olsa rastlamak mümkündür. Örneğin Türk toplumunda dayanışma ve işbirliğini esas alan imece yüzyıllar boyu yaşanan bir tip geleneksel kooperatifçiliğin göstergesidir.

Kooperatifçilik, birçok sorunu sıkıntısız bir şekilde çözümlenmeye yarayan, emeği ve ürünü değerlendirerek orta standartlarda bir yaşam düzeyi kuran ve böylece toplumda ki çekişmeleri önleyen, sınıf ayrımını kaldırmak suretiyle gelişmiş çoğu toplumda bir denge unsuru olan yapılanmadır².

Kooperatiflerin birçok bilim dalıyla yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz. İnsan sorunlarına çözüm getirmesi ve toplumlarda ki sınıf farklılıklarını azaltarak sosyal kargaşaları önlemesi açısından sosyoloji ile kopmaz bir bağı vardır. Yine insanların ihtiyaçlarını minimum maliyetlerle karşılaması açısından da ekonomi ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomik kuruluşlar olan kooperatifler, ticari unvanlarının olması ve tüzel kişiliklerinin bulunması nedeniyle hukukla da ilişkilidir. Kooperatif ana sözleşmelerinin hazırlanması ve ortakların ödeme yükümlülüklerini

---

¹ İhsan Memiş, *Kooperatifçiliğin Düşünce Tarihi ve Uygulaması*, Ankara: Başarı matbaacılık, 1985, s.4

² Nurettin Hazer, *Kooperatifçilik Tarihi*, Ankara: Tarım Kredi Kooperatifleri Yayınları, 1970, s.27

yerine getirmemeleri durumunda ortaklıklarına son verilmesi gibi işlemler kooperatiflere ilişkin hukuki boyutlardır.

Türkiye’de tarım kesimindeki kredi ve finansman yetersizliğinin diğer örgütlere oranla kooperatiflerde fazla olduğu bilinen bir gerçek olmakla birlikte tarım sektöründe yaşanan alt yapı eksiklikleri, üretim tekniğinin geriliği gibi sıkıntılarda tarımsal kooperatiflerin dış sermayeye olan ihtiyacını artırmaktadır.³

Kalkınma aşamasında olan toplumlarda ekonomik gelişmeyi tetikleyen önemli adımlardan biri olan kooperatifler, dar gelirli bireylerin tasarruflarını değerlendirerek sermaye toplayan ve topladığı bu sermayeyi yatırıma dönüştüren önemli kuruluşlardır. Ekonominin likidite sıkıntısı içinde olduğu dönemlerde bu ortaklıklar piyasada aktif olarak yer almış, bir nevi piyasaya para akışı sağlayan Merkez Bankaları gibi hareket ederek sıkışıklıkları gidermişlerdir. Çünkü ortaklar kooperatife ait yükümlülüklerini aksatmadan yerine getirmeye çalıştıklarından bu kuruluşlar piyasada bir ekonomik döngü oluşumunu sağlamakta, küçük tasarrufların bir elde toplanması da likidite akışını hızlandırmaktadır.

1.1.1. Tarım Kooperatifi Nedir?

Esas itibarıyla tarım kooperatifi; ortakları çiftçi, faaliyet alanı tarım olan ve bu çiftçilerin, bazı ekonomik haklarını korumak ve ürünlerinin satışından daha fazla kar sağlamak amacıyla birleşmelerinden oluşan bir örgüt olmaktan başka bir şey değildir. Bu fazla kar, çiftçinin ürünlerini kooperatif vasıtasıyla ya daha yüksek ücrete satmasından ya da bu ürünü sağlamak için girdi maliyetlerinin kooperatif sayesinde azalmasından kaynaklanmaktadır. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus karın kooperatif tarafından değil kooperatif vasıtasıyla ortaklar tarafından elde ediliyor olmasıdır. Zira kooperatifler kar elde etmek amacıyla kurulan yerler olmayıp, ortaklarının menfaatleri çerçevesinde ve ortaklarca genel kurullarda

---

³ Filiz Afşin, “Tarımsal Kooperatiflerde Finansman Sorunu ve Kooperatifler Bankası”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 1996, s.79

belirlenen hedefler doğrultusunda istikametini belirlemekte, bu ince çizgi de sermaye şirketleri ile kooperatif arasında ki en önemli farkı oluşturmaktadır.

Tarım kooperatifini karakterize eden diğer bir özellik de tarım kooperatifinin faaliyet alanının tarım olmasıdır. Çiftçilerin her kurduğu kooperatif tarım kooperatifi olarak nitelendirilmeyebilir. Çiftçilerin kurmuş olduğu buğday tarım satış kooperatifi, bir tarım kooperatiftir. Zira hem ortakları çiftçi hem de faaliyet alanı tarımdır. Buna karşın çiftçilerin köy yerinde kurmuş oldukları tüketim kooperatifinin faaliyet alanının tarım olmaması nedeniyle tarım kooperatifi olarak nitelemek yanlış olacaktır⁴.

1.1.2. Tarım Satış Kooperatiflerinin Kurulma Koşulları

Bir tarım satış kooperatifinin kuruluşunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alınabilmesi için;

- Aynı ürün konusu ile iştigal eden en az 30 üreticinin kooperatif kuruluş talebinde bulunmak üzere bir araya gelmesi,
- Kuruluş izin belgesi ile STB' ye başvurulması,
- Kurucuların imzalarını taşıyan 10 adet noter onaylı sözleşmenin düzenlenmesi,
- Kurucu ortakların tamamının ikametgah belgesi ve nüfus kayıt örneklerinin ibraz edilmesi,
- Kurucuların, kuruluş talebinde bulunduğu yıl itibariyle kurulacak kooperatifin çalışma konusunda belirtilen ürünlerden birinin üreticisi olduğunu kanıtlayan mahalli ziraat odasından çiftçi belgesi, ziraat odası olmayan yerlerde ise İl / İlçe Tarım Müdürlüğü'nden aynı yıl itibariyle bu durumlarını gösterir belge almaları,

---

⁴ Ziya Gökalp Mülayim, *Kooperatifçilik*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2006, s.193-194

- Kurucuların, kurulacak kooperatifin çalışacağı ürün üzerinde ticaret ve komisyon işi yapmadıklarına ilişkin olarak, kuruluş talebinde bulunulan tarih itibariyle ilgili vergi dairesinden belge almaları,
- Kurulmuşta taahhüt edilen sermayenin tamamının kurucu yönetim kurulu üyelerinden birine peşin olarak ödendiğine ilişkin dilekçe imzalamaları gerekmektedir⁵.

KANUN:

Kuruluş ve Amaç:

Üreticiler, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarda değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla, aralarında sınırlı sorumlu, değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli, tüzel kişiliği haiz tarım satış kooperatifleri kurabilirler.

Bir tarım satış kooperatifinin kurulabilmesi için en az otuz üreticinin, bir tarım satış kooperatifleri birliğinin kurulabilmesi için en az üç tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesi şarttır. Kooperatif ve birlikler ilgili bakanlığın ekonomik ihtiyaç ve verimlilik bakımından yapacağı inceleme sonucunda ve bu bakanlığın izni ile kurulur.

Yeni çıkarılan ve 16.6.2000 günü yürürlüğe giren 4572 sayılı tarım satış kooperatif ve birlikleri hakkında kanun ile;

- TSK ile birliklerine ilişkin hükümlerin düzenlenmesi,
  - Bunların yeniden yapılandırılmaları için gerekli olan yasal çerçeve oluşturulması,
  - TSK ve birliklerinin etkin ve sürekli bir şekilde özerk,
  - Mali yönden bağımsız kılınması,
- amaçlanmıştır.

---

⁵ Ahmet Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007, s.788

Yürürlükten kaldırılan 3186 sayılı yasa ile birlikler ve bağı kooperatifler üzerinde devletin, dolayısıyla STB'nin etkisi büyüktü. Bir yöneticinin atanması, yurt içinde bile bir ilden başa bir ile seyahat edilmesi, bir taşınmazın satın alınması veya satılması, genel kurul kararlarının onanması (birlikler için) gibi hususlarda bakanlığın onayı gerekiyordu. Bakanlıktan gerekli izin alınmadan yapılan bu tür eylemlerde bakanlık tarafından ilgili kişilerin hukuki ve cezai sorumluluğuna gidilebiliyordu.

4572 sayılı kanunla tüm bu müdahaleler kaldırılarak, tarım satış kooperatiflerinin bağımsız bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır.

1.1.3. Kooperatifçiliğin İlkeleri

Kooperatifçilik fikrini Hollandalı P.C. Plackboy, 1659 yılında yayınlamış olduğu kitabında “ ziraatçılar, sanatkarlar, denizciler ve meslek adamları kapitallerini ve iş güçlerini birleştirerek ekonomik teşebbüs kurmalıdırlar” şeklinde ortaya atmıştır.⁶

Bu fikirler sonradan gelen düşünürlerin hareket noktasını oluşturmuştur. Belirtilen dönem içerisinde sistemleşerek doktrinsel bir yapıya dönüşmeye başlayan bu düşünceler, İngiltere’de Robert Owen’nin (1771-1858) öncülüğünde gelişip olgunlaşarak gerçek manada kooperatifçilik şekline dönüşmüştür. Owen, dayanışma ve işbirliğinin haksız rekabet ve şahsi menfaati önleyeceğine inanmış, sahip olduğu sosyal görüşleri kendi fabrikasında uygulamış, işçileri için fabrikada bir tüketim sandığı oluşturmuş fakat beklenen talep gerçekleşmemiştir. Daha sonra William King (1786- 1865) Qwen’in düşüncelerine getirdiği yeni yaklaşımlarını “The Cooperator” adıyla çıkardığı dergisinde dile getirmiş ve bu şekilde halkı modern kooperatifçiliğe hazırlamış, ayrıca 1830 yılında yapıları modern kooperatifçilik ilkelerine uygun kooperatif şirketler kurmuştur. Fakat bu kooperatif şirketler iyi

---

⁶ İ.Cevat Akyol, *Kooperatif Hareketi*, Ankara: T.C.Z.B. Yayınları No:38, 1967, s.7

yönetici bulamama ve kredili satışların artması nedeniyle kapanmak zorunda kalmışlardır⁷.

Bugünkü anlamıyla ilk kooperatif 21 Aralık 1844 yılında İngiltere’de Rochdale kasabasında Rochdale öncüleri adı verilen 28 işçi tarafından kurulmuştur. Bu kişilerin kurmuş oldukları kooperatif, bir tüketim kooperatifi olmakla birlikte Rochdale öncüleri, kooperatiflerinin iyi işleyebilmesi için de bazı ilkeler kabul etmişlerdir. Daha sonra diğer kooperatiflerde de kabul edilen bu ilkelere Rochdale ilkeleri denilmiştir.

Kooperatif ilkelerinin neler olduğu ilk kez bilimsel olarak 1937 yılında ortaya konabilmiştir. Uluslararası kooperatifler birliği, çeşitli ülkelerin kooperatiflerinde uygulanan kooperatif ilkelerini belirlemek üzere 1930’dan 1937’ye kadar süren bir anket düzenlemiş, bu ankette alınan sonuçlara göre uluslararası birlik, kooperatif ilkelerini şu şekilde saptamıştır: Mutlak ilkeler; serbest giriş (açık kapı), demokratik yönetim, risturn dağıtımı, sermayeye sınırlı faiz verilmesi, ikinci derecede ki ilkeler; siyasal ve dinsel tarafsızlık, peşin satış, kooperatif eğitiminin geliştirilmesidir.

Uluslararası birlik, bu tasnifini uluslararası iki kongrenin onayından geçirdikten sonra kendi statüsünde de değişiklik yaparak, bir kooperatifin uluslararası birliğe üye olabilmesi için ilk dört ilkeyi uygulamasını şart koşmuştur.

Bu ilkelerin geçerliliği zamanla kooperatifçiler arasında tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim çeşitli ülkelerde kooperatifçilik akımını yönlendiren liderler, birliğin belirlemiş olduğu ilkelerin değişmez nitelikte olmayacağını çeşitli yer ve zamanlarda belirtmişlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra az gelişmiş ülkelerde gelişmeye başlayan kooperatifçilik, bu ülkelerin değişik ekonomik ve sosyal koşulları içinde yepyeni sorunlarla karşılaşmış, bu nedenlerle az gelişmiş ülkelerde modern kooperatifçiliğin hem pratik hem de teorik bölümlerinin aksamaya uğradığı gözlenmiştir. Bunun sonucunda bir takım değişikliklerin yapılması gerektiği kanaati oluşmuştur.

---

⁷ Haşmet Başar, *Türkiye’ de ve Dünya’ da Kooperatif Kuruluşlarının Sosyo- Ekonomik Yapısı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 1983, s.45

Uluslararası Kooperatifler Birliğinin 1963 yılında İngiltere’de yapmış olduğu genel kongresinde bu ilkelerin değiştirilmesi istenmiş, bunun sonucunda kongre bu isteğin incelenmesi için özel bir komite kurmuştur. Donanımlı kişilerden kurulu olan bu komite uzun çalışmalardan sonra görüşlerini bir rapor halinde Uluslararası Kooperatifler Birliğinin 5-7 Eylül 1966 tarihleri arasında Viyana’da yapılan 23. kongresine sunmuştur.

Kongrenin sunduğu rapor tartışmalardan sonra kabul edilmiş ve kooperatif ilkeleri yeni şekliyle kabul edilmiş ve aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir: Serbest giriş, demokratik yönetim, sermayeye sınırlı faiz verilmesi, risturn verilmesi, kooperatif eğitiminin geliştirilmesi ve kooperatiflerle iş birliğidir.

1966 yılında yapılan değişiklikler ile kooperatif ilkeleri artık mutlak ve ikincil olarak bir ayrıma tabi tutulmamış, kooperatif ilkelerinin sayısı yediden altıya indirilmiş(peşin satış ilkesi çıkarılmış) ve kooperatiflerle iş birliği adı altında yeni bir ilke kabul edilmiştir.

Ancak 1966 yılında kabul edilen bu 6 ilke de, yirmi yıllık bir uygulamadan sonra tartışılmaya başlanmıştır. Tokyo kongresinde ilkeler konusunun ilk tartışması yapılmış, kesin sonucun alınması ICA 1995 Manchester Kongresine bırakılmıştır. Bunun için kooperatif ilkelerinin yeniden tanımlanması bir projeye bağlanmış ve bu projenin sorumluluğu da Kanadalı kooperatifçi Prof. Jan MacPherson’a verilmiştir. MacPherson, ilkelerle ilgili olarak bir ön rapor hazırlamış ve bu raporunu 23 Eylül 1995’te İngiltere’nin Manchester kentinde toplanan 31. Uluslararası Kooperatifler Birliği Kongresi’ne sunmuştur. Bu kongrede yedi kooperatif ilkesi benimsenmiş ve kabul edilmiştir.⁸

Kooperatif ilkeleri en son 1995 yılında ICA tarafından 7 tane saptanmış olup bu ilkeler şunlardır:

- 1.Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi
- 2.Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi
- 3.Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi

---

⁸ Mülâyim, a.g.e. , s.70-74

4.Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi

5.Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi

6.Kooperatifler arası İşbirliği İlkesi

7.Toplumsal Sorumluluk İlkesi.

Kooperatifçiliğin temel değerlerini oluşturan kendi kendine yardım, katılım, ortak sermaye oluşturma, üyelerin gönüllü çabaları ve ideolojik bağlılıkları çağdaş yönetim anlayışının da temelini teşkil etmektedir.⁹

Bu yedi ilke, bir kooperatifin esasını oluşturmakla birlikte birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olup bir bütünün parçalarını oluşturmaktadırlar. Bu ilkelerin kelimesi kelimesine uygulanması gereken emirler olarak algılanması doğru olmayacağı gibi yerine getirilmemeleri halinde ahengin bozulabileceğini söylemekte yanlış olmayacaktır. Bu ilkeler emirden çok bazı kararların alınmasında rehber görevi üstlenmekte bu sayede kooperatiflerin adımlarının sağlam temellere oturtulması hedeflenmektedir. Bu kooperatif ilkelerini alt başlıklar halinde şu şekilde açıklayabiliriz:

1.1.3.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler; ortaklık için herhangi bir zorlamanın olmadığı, hizmetlerinden yararlanmak isteyen ve kooperatif ortaklığının sorumluluklarını kabul eden herkese sosyal, ırksal ve dinsel açıdan herhangi bir ayırımın gözetilmediği tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.¹⁰

Kooperatifler, ancak kooperatifin hizmetlerinden yararlanma hakkı elde edenlere açıktır. Mesela bir pamuk tarım satış kooperatifine ancak pamuk üreticileri ortak olabilmektedir. Ancak bu şekilde bir ayırımdan söz edilebilecektir. Zira ortak

---

⁹ Sami Güven, *Ekonomik Demokrasi ve Servetin Geniş Kitlelere Yayılmasında Kooperatifçilik Politikası*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1997, s.72

¹⁰ Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, (Çevrimiçi), [http:// www.turkiyemillikoop.org.tr](http://www.turkiyemillikoop.org.tr), 9 Temmuz 2008.

olmak isteyen kişilerin kooperatif yönetim kuruluna sunacakları dilekçe ile ortaklığa girişleri sağlanabilecektir.

Bu ilkeye göre kooperatif ortaklığı herkese değil, kooperatif ortaklığının sorumluluklarını kabul eden kimselere serbesttir. Yani kooperatif ortaklarının da kooperatife karşı sorumlulukları (genel kurula katılma, aidat ödentilerini yerine getirme vs.) vardır. Kooperatife giriş sorumlulukları üstlenenlere bu hak tanınmaktadır.

Diğer taraftan bu ilkeye göre hiç kimse idari veya politik baskılarla da olsa hiçbir şekilde kooperatife ortak olması için zorlanamaz. Kişinin kooperatife ortak olma kararı, kendisine ve ailesine sağlayacağı yararları bizzat değerlendirmesi sonucunda kendisince alınmış olmalıdır. Kişiler kooperatife giriş de serbest oldukları gibi kooperatifin kendilerine bir fayda sağlamadığını düşündükleri andan itibaren de ortaklıktan çıkmakta serbesttirler. Fakat kooperatiften çıkış için yönetim ve genel kurul kararı gereklidir¹¹.

Şu hususu da belirlemekte fayda vardır; kooperatife ortak olmak isteyen herkesin ortaklık başvurusu kabul edilmeyebilir. Çünkü ortak olabilmek için kanunda belirtilen hususların başvuru yapan kişide mevcut olması gereklidir. Bunlardan en önemlisi gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olmasıdır.

1.1.3.2. Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler, politika oluşturma ve karar verme konularına aktif olarak katılan ortaklar tarafından yönetilen demokratik kuruluşlardır. Kooperatiflerde yönetime seçilen erkek ve kadın yöneticiler ortaklara karşı sorumludurlar. Kooperatiflerde bireyler tek oya sahiptirler. Yöneticilerin kendilerini seçenlere karşı sorumlulukları vardır. Ortaklar seçilmiş olan yöneticileri genel kurul toplantılarında eleştirebilir veya onların yerlerine başkalarını da seçebilirler. Ayrıca genel kurul toplantılarında ortakların, yöneticileri bilançolar ve gelir-gider cetvelleri

---

¹¹ Mülâyim, a.g.e. , s. 74-78

yönünden ibra etmemeleri durumunda yöneticilerin hukuki sorumluluklarına gidilerek bu harcamaların Türk Ticaret Kanunu kapsamında tazmini sağlanabilecektir.

Bu ilke kooperatifleri anonim ve diğer şirketlerden ayıran en temel husustur. Bu tür şirketlerde ortaklık değerlerini, bireylerin şirkete koymuş oldukları sermayeleri göstermesine karşın kooperatiflerde ise sermayenin hiçbir önemi olmamış, bu nedendir ki sermaye esaslı değil birey esaslı kuruluşlar olmuşlardır.

Her ortağın bir oya sahip olmasının arkasında yatan mantık, kooperatif genel kurullarında yapılan yönetim kurulu seçimlerinin bazı bireylerin elinde olmasının engellenmesini sağlamaktır. Yani kooperatifi demokratik yapıdan uzaklaştırmak ve diğer ortakların çıkarlarını hiçe sayarak kendi çıkarları için kooperatifi kullanmak isteyen kişilerin tekelleşmesini önlemektir.

1.1.3.3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi

Bu ilkeye göre ortaklar kooperatifin sermayesine adil bir biçimde katılmakta ve kooperatifin sermayesini genel kurullara sunulan bilançolardan demokratik olarak kontrol etmektedirler. Genellikle kooperatifin sermayesinin bir bölümü, kooperatifin ortak mülkiyetindedir.

Sermayeye sınırlı faiz verilmesi konusu kooperatifleri ve sermaye şirketlerini birbirinden kesin bir şekilde ayırmaktadır. Sermaye şirketlerinde tüm kar sermayeye oranlanarak dağıtılmakta ve şirkete yatırılan sermaye için ayrıca faiz ödenmemektedir. Buna karşın kooperatifte ise elde edilen işletme fazlası sermayeye dağıtılmamakla birlikte sermayeye ya hiç faiz verilmemekte ya da belirli oranda faiz verilmektedir. Bu faiz, anonim şirketlerde sermaye hisselerine verilen kar ile karıştırılmamalıdır.

Kooperatif ortaklarının kooperatifin yedek akçesi üzerinde bireysel hakları yoktur. Yedek akçe ortakların kooperatife yatırdıkları ortaklık paylarından farklı olup ortaklık payları ortaklara ait olduğu halde yedek akçe kooperatif topluluğuna aittir.

Bir ortağın ortaklıktan ayrılması ve kooperatifin feshedilmesi hallerinde bile yedek akçe ortaklara dağıtılmaz¹².

Zira kooperatifler kanununda da, gelir gider farkının en az % 10' u yedek akçeye, kooperatif üst kuruluşlarında ise buna ilaveten en az % 5'i fevkalade yedek akçeye ayrılmadıkça ortaklara dağıtım yapılamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca yedek akçelerin kooperatif ortaklarına dağıtılacağına dair ana sözleşmelere konan hükümler muteber değildirler¹³.

1.1.3.4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler; ortakları tarafından yönetilen, özerk ve karşılıklı yardıma dayanan bağımsız kuruluşlardır. Kooperatifler dış kaynaklardan yararlandıklarında (kredi vs.) bu durum özerk ve bağımsız yönetimine zarar getirmeyecek şekilde olmalıdır.

Kooperatiflerin özerk ve bağımsız kuruluş oldukları bu ilke ile kesin bir biçimde ortaya konmuştur. Dünyada uygulanan makro ve sosyal politikalar ile ülke bazında uygulanan vergi politikaları kooperatifleri etkilemektedir. Ülkemizde daha önce yürürlükte olan kooperatifler kanununa göre kooperatifin yöneticileri ilgili bakanlık tarafından atanmakta, bu durum kooperatiflerin özerk ve bağımsız yapısına oldukça zarar vermekte, alınan kararlar uygulanmaktan ziyade daha çok bürokrasi kavramının içinde erimekteydi.

Kooperatiflerin diğer ekonomik kuruluşlarla iş birliği yapmalarına gelince; bu ilke, kooperatiflerin dünyanın her tarafında özel sektör ile iş birliği yapabileceğini ancak bu durumun özerk yapıya zarar vermemesi gerektiğini belirtmektedir. Devletin hala kooperatifler üzerinde ki devam eden vesayet yetkisi sistemin önemli bir sancısı olarak karşımıza çıkmakta, özerklik ve bağımsızlık ilkesine ters düşen bir tablo ortaya konulmuş olmaktadır.¹⁴

---

¹² Mülâyim, a.g.e. , s.81-82

¹³ 1163 Sayılı *Kooperatifler Kanunu*, Ankara: Mayıs 2006, m.39

¹⁴ Hakan Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Haziran 2001, s.31

Bu çalışmanın araştırma konusunun temeli aslında bu madde de yatmakta olup günümüz itibariyle ve geçmişte kooperatifler; devlet iradesi altında ve tamamen kendi politikaları dışında yönetilmiş ve aynı şekilde yönetilmeye devam edilmektedir. Oluşan bu durum söz konusu tarım satış kooperatifi birliklerinin bağımsız ve özerk yapısına zarar vermeye kalmamış, aynı zamanda uygulanan DFİF kredileriyle giderek kamuya bağımlı hale gelmelerine ve hantal bir yapıya dönüşmelerine neden olmuştur.

Nitekim birliklerce cevaplandırılması istenen ve anket formlarında yer verilen sorulardan biri de bağımsızlık ve özerklik ilkesinin birliklerde nasıl uygulandığına ilişkin olup, alınan cevaplardan % 57'lik kesim, kısmen uygulandığını belirtirken geri kalan dilimdeki birlikler ise tam olarak uygulandığını belirtmiştir.

1.1.3.5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler; kendi ortaklarına, seçilmiş ve atanmış yöneticilerine ve personeline, kooperatiflerinin gelişmesine etkin bir biçimde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim olanağı sağlarlar. Kooperatifler, kooperatifçiliğin yapısı ve yararları hakkında kamuoyunu ve özellikle de gençleri bilgilendirirler. Eğitim, kooperatifle çalışanların ve kooperatif yöneticilerinin kooperatif düşünce yapısını anlamalarını sağlarken, öğretim ise tamamen farklı olarak kooperatif sorumlularının, yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için gerekli yeteneklere kavuşturulmalarını sağlar.

Eğitim ve öğretim, hem kooperatife artı değer katmakta hem de toplumun gelişmesine katkı sağlamaktadır. Kooperatife ortak olmayanlara özellikle de gençlere ve toplumun kamuoyu önderlerine yönelik bir kooperatifçilik eğitimi ve bilgilendirmesinin amacı, onlara kooperatif ilke ve yöntemlerini benimsetmek ve onların ilerde kooperatif ortağı ve önderi haline gelmelerini sağlamaktır. Seçilmiş ve atanmış kooperatif yönetici ve personeline yönelik eğitim ve öğretimin amacı ise, onlara sadece kooperatif ilke ve yöntemlerini değil, aynı zamanda, kooperatifin işletilmesiyle ilgili teknik ve ekonomik bilgileri de kazandırmaktır. Şu nokta hiç

unutulmamalıdır ki bir kooperatifin başarılı olabilmesi için, kooperatifin yönetici ve personelinin, özel ve kamu sektörlerinde aynı yerlere rastlayan kimseler kadar yetenekli ve bilgili olmaları gerekir.¹⁵

Bugün toplumumuzda kooperatifçiliğe bakıldığında çoğu kesim yönetici ve sorumluların yukarıda bahsedilen donanımlara sahip olmadığı görülmektedir. Ülkemizde çoğu kooperatif gelişigüzel kurulmuştur. Kooperatif yönetici ve denetçilerinin 1163 sayılı kooperatifler kanununun getirdiği sorumluluklardan bile haberdar olmayarak bu görevlere gelmeleri bahsedilen ilkenin ülkemizde yetersiz olduğunu göstermektedir. Bunun sağlanması için gerekli her türlü eğitim, öğretim ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmaktan kaçınılmamalıdır. Kuşkusuz seçilmiş ve atanmış kooperatif yönetici ve personeline gerekli eğitim ve öğretimi birim kooperatiflerde vermeğe olanak yoktur. Bu eğitim ve öğretim ancak kooperatif üst örgütlerinde, kooperatifçilik okullarında veya üniversite ve meslek okullarında verilebilir. Nitekim kurulacak olan kooperatifler bankacılığında sağlanan fonlarla da eğitim, öğretim ve bilgilendirme kapsamında ilerlemeler kaydedilebilecektir.

1.1.3.6. Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi

Bu ilkeye göre kooperatifler, ortaklarına daha etkin bir biçimde hizmet edebilmek ve tümüyle kooperatifçilik hareketini güçlendirebilmek için diğer kooperatiflerle yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yaparlar.

Bu kuruluşlar kendi aralarında birleşerek, işbirliği yaparak veya müşterek yatırımlarda bulunarak yada birbirleriyle alışveriş yaparak amaçlarına daha uygun özgürce faaliyet gösterebilir, özellikle de devlet müdahalesine karşı kendilerini serbestçe koruyabilirler¹⁶.

Tarım satış kooperatifi birlikleri kuruldukları ilk yıllardan bu zamana kadar devlet kontrolünde olmuş, özellikle 1964 yılından sonra uygulanmaya başlanan destekleme alımları çerçevesinde yoğun devlet müdahalesinin etkisinde kalmış,

---

¹⁵ Mülâyim, a.g.e. , s.86-87

¹⁶ Mülâyim, a.g.e. , s.88

destekleme ve fiyat istikrar fonuyla bir nebze olsa devlet müdahalesinden kurtulmaları amaçlanmışsa da bu politikada başarılı olamamıştır. Kooperatiflerarası işbirliği ilkesi ile aslında uygulanması gereken yada gerçekleştirilmesi istenen yapı kooperatifler bankacılığı olmalı, bu sayede söz konusu birlikler de devletin vesayet yetkisinden kurtularak kendi politikalarını ihtiyaçları doğrultusunda belirleyen özerk yapılar haline gelmelidirler. Birliklerin ve merkez birliklerin bir araya gelerek oluşturacakları kooperatifler bankacılığı hem ihtisaslaşmayı sağlayacak hem de söz konusu birlikler daha yakın ilişkiler içinde olacaklardır.¹⁷

1.1.3.7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

Kooperatifler; mal ve hizmetlerin üretiminde ve sunumunda, ortaklarının pazarlık gücünü arttırmada, tasarrufların ekonomiye kazandırılmasında, sermaye birikimini sürekli kılarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmada, rekabeti korumada ve piyasaların yapısını ve işlemlerini düzenlemede önemli görevleri yerine getiren kuruluşlar olarak kabul edilmekle birlikte üstlenmiş olduğu bu fonksiyonları gerçekleştirerek toplumun vazgeçilmez değerleri olmuşlardır¹⁸.

Tarihsel süreçte, kooperatiflerin pek çok ülkenin ekonomik, sosyal ve politik amaçlarına ulaşmasında önemli katkıları olduğu ve toplumsal kalkınmada önemli roller oynadığı gözlemlenmiş olup, piyasa ekonomisinin hakim olduğu pek çok gelişmiş ülkede, kooperatiflerin gelişmesini sağlayan ve çalışma koşullarını iyileştiren yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Çoğu gelişmiş ülkede kooperatifçilik uygulamaları ülkemizden oldukça farklı bir yapıda olmuş bu nedenle bu ülkelerde, kooperatifçilikte ki gelişme ülkemize nazaran çok daha hızlı sağlanmıştır.

---

¹⁷ Türk Kooperatifçilik Kongresi Tartışmaları, *Tarımsal kalkınmada Kooperatifçilik*, Cilt II, s.295

¹⁸ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi), <http://www.sanayi.gov.tr>, 8 Temmuz 2008.

Ülkemizde kamunun tarım satış kooperatifleri ve birlikleri üzerindeki etkisi, kuruluşlarından itibaren giderek şiddetlenmiş özellikle devletçilik politikalarının yoğun bir şekilde uygulandığı henüz ekonominin dışa açılımının gerçekleşmediği dönemlerde son noktaya ulaşmıştır.

Serbest piyasa ekonomisinin gereklerinin tam olarak sağlanamadığı ülkemizde, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin finansmanı sorunu giderilememiş, özellikle destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan krediler birliklerin yapılarını kamuya bağımlı hale getirmiş, bu fona geri ödenemeyen kredilerin Hazine tarafından 2000 yılında terkin edilmesi gibi olayların yaşanması birliklerin rasyonel kararlar alması noktasında bir önleyici set olmuş, tüzel kişiliğe sahip olan bu kuruluşlar sanki devlet kuruluşu gibi algılanmış ve ortakların karlılığını artırmadan öte zarar eden birimler olmuşlardır.

Buna göre uygulanan destekleme ve fiyat istikrar fonunun günümüz dünya konjonktüründe başarılı olması uzak görülmekle birlikte bu konu hakkında ki detaylı açıklamalara ileri ki bölümlerde yer verilecektir.

2. BÖLÜM

TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

2.1. KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞME DÖNEMLERİ

19.yy.'ın ortalarında İngiltere'de Rochdale öncüleri denilen 28 işçinin oluşturduğu tüketim kooperatifi ile kooperatifçiliğin ilk temeli atılmış oldu. Burada ilginç olan en önemli husus bir yılda meydana gelen sermaye birikimidir. Kooperatif, ilk kurulduğunda akıllarda soru işareti bırakmış ancak bir yıl sonra ortak sayısının 74'e çıkması ve sermayesini de 180 İngiliz lirasına yükseltmesi bu belirsizlikleri gidermiştir. Bu kişilerin sistemi bir temele oturtmak için belirledikleri ilkelerin, bugün bile geçerli olduğunu ve dünya literatüründe yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁹

Ülkemizde de kooperatifçiliğin başlangıcı 1800'lü yıllara dayanmakta olup Almanya'da 1862'de F.W. Raiffeisen ile başlayan ilk tarım kredi kooperatifçiliği ile de uygulama alanına girmiştir. O dönemlerde Niş valisi Mithat Paşa'nın Pirod kasabasında kurmuş olduğu Memleket Sandığı Türk Kooperatifçiliği'nin başlangıç noktasıdır. Bu tarihten itibaren kooperatifler diğer bölgelere de yayılmış ve sayıları hızla artmıştır.²⁰ 19.yy.'ın ikinci yarısında Aydın'da aracı veya işbirlikçi tüccarların sayısı giderek artmaktaydı. Bu tüccarların çoğu ürünü daha tarlada iken satın alarak veya gerektiğinde ürüne pazarda diledikleri gibi değer biçerek spekülasyon yapıyorlardı. Alıcı dünya pazarında fiyatların tahminlerine dayanarak yüksek karlar beklentisiyle yapılan bu tür spekülasyon hareketlerin büyük boyutlara ulaşması sonucu bazı alıcı tüccarların iflaslara uğraması, alıcı tüccar grupları aralarında iş birliği yapma düşüncesini geliştirdi. Böylece Batı Anadolu bölgesinde gayr_i müslim yerli

---

¹⁹ Oğuz Çataloğlu, *Kooperatifçilik ve Sermaye Birikiminde Kooperatiflerin Rolü*, İzmir Ege Üniversitesi Matbaası, 1971, s.8

²⁰ Nurel Üner, *Tarım Satış Kooperatifi Birlikleri'nin Avrupa Topluluğu'na Uyum Sürecindeki Yapısal Problemlerin Değerlendirilmesi*, İzmir, 1988, s.25-26

işbirlikçilerinde katılımıyla, yabancı sermayeli teknelci zihniyete sahip büyük tarım şirketleri ve alıcı tröstler oluşmaya başladı. Bu şirketler, mülkiyetine de sahip oldukları topraklarda yetiştirilen ürünlerin, işlenmesinden pazarlanmasına kadar üretimin bütün aşamalarını denetimlerine aldılar. Böylece kendileri dışında kalan üretici ve tüccar unsurları, kendilerine bağımlı kılmaya başladılar.

Bu şirketin teknelci faaliyetleri karşısında, gün geçtikçe zor duruma düşen Ege incir üreticileri ve tüccarları aralarında birleşme ve kooperatifleşme düşüncesi oluşmaya başladı.

Bütün bu düşünceler ışığında Aydın ilinde yetişen incir, üzüm, palamut gibi ürünlerden milli servet için en yüksek faydayı sağlamak amacıyla İttihat ve Terakki Cemiyetinin himayesi altında meydana getirilecek olan kooperatifler, yörenin müslüman çiftçi, bağ ve bahçe sahibi tüccar ve eşrafını bir araya getirerek güçlü ihracatçı tüccar sendikaları karşısına tek satıcı olarak çıkmalarını sağlayacaktı.

Böylece, 1913 yılında Ege Bölgesinde ki yerli incir üretici ve tüccarları bir araya gelerek Osmanlı Anonim Aydın İncir ve Himaye-i Zürra adıyla(yıllar sonra TARİŞ'in çekirdeğini oluşturacak olan) bir şirketi kurarak, Türkiye'de tarımda üreticilerin kendi aralarında örgütlenmesi öncülüğünü gerçekleştirdiler²¹.

Ülkemizde ki kooperatifçilik hareketi belli başlı üç dönemde ele alınacak ve bu dönemlerde kooperatiflerin desteklenme süreçlerine ilişkin bilgiler verilerek görüş ve açıklamalar ana hatlarıyla ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Mithat Paşa Dönemi (1863–1888)

Ülkemizde kooperatifçilik hareketi Osmanlı devleti döneminde Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıklan ile başlamıştır. Bu nedenle Mithat Paşa, ülkemiz kooperatifçiliğinin öncüsü kabul edilmektedir.²² Mithat Paşa'nın Niş valiliğine atandığı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda otorite geniş ölçüde sarsılmış bir durumda iken Mithat Paşa önce huzur ve güvenliği sağlamaya çalışmış

²¹ Oğuz Oyan, *Tariş Tarihi*, İzmir: 1993, s.13-19

²² **Mülayim, a.g.e. , s.45**

ve bu amaçla da sosyal-ekonomik sorunlara yönelik olarak kötü yaşam standartlarına sahip tarım üreticilerinin durumlarını irdeleyerek sorunlarının çözümü için Memleket Sandığı'nı kurmuştur. Bu tür kuruluşların olumlu sonuç vermesi üzerine Mithat Paşa, Memleket Sandıkları Nizamnamesini hazırlayarak hükümete sunmuş ve hükümetçe kabul edilmesiyle birlikte tarım kredi kooperatiflerinin temeli atılmıştır. Bu sistemde devlete ait topraklar çiftçiler tarafından işlenecek ürün satışından sağlanan paralar(sermaye) kredi olarak tekrar çiftçiye verilmiştir. Memleket Sandıkları'nın yönetimi, ilçe halkı tarafından seçilen ve sandık eminleri adı verilen 4 kişiden oluşan bir heyet tarafından yapılmakta idi. Eminler ücretsiz olarak çalışıyorlardı. Sadece atamayla gelen kâtip ücret almaktaydı. Kâtibin maaşı bir defaya mahsus olmak üzere ve borç verilen paranın miktarına göre % 0.25-1 oranında giriş ücreti ile verilen borçlardan alınan faizlerle karşılanmaktaydı.²³

Memleket sandıklarının esas manada Türk Kooperatifçiliği'nin temeli olarak görülmesinin arkasında yatan nedeni, sağlanan kazançtan yönetim gelirleri çıkarıldıktan sonra kalan paranın üçte birinin ortaklara risturn olarak verilmesidir. Gerçekten günümüz modern kooperatifçilik anlayışında yer bulan risturn dağıtımının Mithat Paşa tarafından benimsendiğini görmekteyiz.²⁴ Memleket Sandıkları, çiftçilere şahsi kefalet veya rehinli kredi verme esasına göre çalışmaktaydı. Bu kredilerin vadesi en az üç ay ve en çok bir yıl olup alınan krediye aylık % 1 faiz uygulanmaktaydı ve bir ortağa verilen kredi en çok 20 altın kadar olmaktaydı. Bir süre sonra artan kredi gereksinimini karşılamak üzere, yeni önlemlere başvurulmuş ve 1883 yılından itibaren aşar vergisi % 1 oranında artırılmıştır. Bu % 1'lik paya menafi sandıkları denildiğinden sandıkların ismi de Menafi Sandıkları olmuştur.²⁵

Tarım alanında kredi talebinin devamlı olarak artması yeni bir kredi örgütünün kurulmasını zorunlu hale getirmiş, bu nedenle adı geçen sandıklar kaldırılarak yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve Menafi Sandıkları 1880 yılında bütün sermayesi ile Ziraat Bankasına devredilmiştir.²⁶

---

²³ Üner, a.g.e. , s.27

²⁴ Haluk Uzel, *Kooperatifçilik*, Ankara: Gürsay Basımevi, 1970, s.88

²⁵ Hakan Koç, *Kooperatifçilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.13

²⁶ Erol Orhon, *Türkiye'de Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin Fonksiyonları*, Ankara: Emek Matbaacılık, 1970, s.13

Görüldüğü gibi kooperatiflerin finanse edilmesi ihtiyacı kuruluşlarından itibaren var olmuş, bu ihtiyaç günümüze kadar şiddetini artırarak devam etmiştir. Esasen bakıldığı zaman devlete ait topraklardan elde edilecek gelirle kooperatiflere kredi sağlanması bu kuruluşların, devlet tarafından o yıllarda bile desteklendiğinin göstergesi olmakta ve bu durum günümüz şartlarında da yanlış ve aksayan bir politika olmasına rağmen sürdürülmektedir. Tarım satış kooperatifi birliklerinin artan kredi ihtiyaçları günümüzde devlet tarafından karşılanamaz boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle menafi sandıkları sisteminin yetersiz olması sonucu bu uygulamadan nasıl vazgeçildiye bugün için de Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan sağlanan kredilere son verilerek gerçek manada özerk bir yönetim anlayışı olan kooperatif bankacılığına geçilmesi gerekmektedir.

2.1.2. Meşrutiyet Dönemi (1888–1923)

Mithat Paşa'dan sonra uzun bir süre Türkiye'de kooperatifçilik hareketine rastlanmamıştır. Ancak 1913'te Ahmet Cevat iktisatta inkılâp adlı bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta yazar çok açık olarak tüketim ve satış kooperatiflerinden bahsetmekte, araçlar ve yabancı tüccarlar tarafından istismar edilen Türk köylüsünün bu kooperatiflerden ne kadar çok yararlanabileceğini örneklerle ortaya koymaktadır. Rochdale kooperatifçiliğini model olarak alan Ahmet Cevat, Türkiye'de tüketim kooperatiflerinin ilk temsilcisi olmuştur.²⁷

Bu sıralarda, Aydın bölgesinde gerçek bir kooperatifçilik uygulamasının başladığını da görmekteyiz. Şöyle ki, 1911 yılında İzmir'deki incir ihracatçısı 45 tüccar birleşerek Fig Paekers adlı bir tröst meydana getirmiş ve böylece incir piyasasına egemen olarak, istedikleri fiyatı saptadıkları da görülmüştür. Bu şirketin kurulmasından önce bile, incir piyasasında meydana gelmiş olan alım şekline göre, zaten üretici incirini çok düşük fiyatla satmakta iken yeni hal karşısında üreticinin durumu daha da fenaya gitmeğe başlamıştır. Bu kötü durumdan kurtulmak için incir üreticileri ilk önce Aydın İncir Himayei Zürra Anonim Şirketi adlı bir şirket

---

²⁷ Üner, a.g.e. , s. 28

kurmuşlardır. Fakat bu şirket, geniş sermayesi ve yabancı ülkelerde esaslı örgütü olan Fig Packersle rekabet edememiş ve sönmüştür.²⁸

Bunun üzerine üreticileri komisyoncuların baskısından kurtarmak ve incirlerin satışı hususunda kurulması düşünülen satış kooperatifine mali yardımda bulunmak üzere 27 Mart 1914 tarihinde Milli Aydın Bankası tesis edilerek hizmete girmiştir.²⁹ Bu banka 1. Dünya Savaşı sırasında incir üreticisine yardımcı olmak için Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Şirketi adıyla Türkiye'nin ilk tarım satış kooperatifini kurmuştur.³⁰ Fakat bu kooperatif uzun süre çalışmamış ve Birinci Dünya Savaşı sonunda çalışmasını, 1923'ten sonra başlamak üzere durdurmak zorunda kalmıştır.

2.1.3. Cumhuriyet Dönemi (1923–)

Türkiye'de bugünkü anlamıyla kooperatifçilik Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ülkemizde kooperatifçiliğin kurulmasında ve yayılmasında Atatürk, düşün ve eylemleriyle öncülük ve önderlik etmiştir. Cumhuriyet dönemi, 1923 yılında çıkarılan istihsal, alım ve satım kooperatifleri nizamnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten günümüze kadar süren aşamayı kapsamaktadır. Atatürk, 1920'den ölümüne kadar sürekli olarak Türk kooperatifçilik hareketinin içinde olmuştur. Yine Atatürk tarafından Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra kooperatif alanında yapılması gerekli düşünceler hayata geçirilmeye başlanmış ve bu amaçla 1924 yılında itibari, zirai birlikler kanunu çıkarılmış böylece tarım satış kooperatiflerinin gereksinimlerinin bir elden karşılanmasına çalışılmıştır. Yine 1926 yılında çıkarılan Türk Ticaret Kanunu'nda kooperatiflere ait bir düzenlemeye yer verilmiş, bu tarihten itibaren de bahsedilen kanununa dayanarak yurdun bir çok bölgesinde kooperatifler kurulmaya başlamış, bununla birlikte kooperatif sözcüğü ilk kez resmi literatüre 1929 yılında çıkarılan Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile

---

²⁸ Mennan Yiğiter, *Ege'de Kooperatifçiliğin Doğuşu*, Ankara: T.C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğü Yayınları No:16, 1963, s.87

²⁹ **Orhon, a.g.e. , s. 98**

³⁰ **Koç, a.g.e. , s. 13**

girmiştir. Atatürk kooperatifçiliğe olan ilgisini her zaman canlı tutmuş, muhtelif yer ve zamanlarda bu konudaki görüşlerini açıklamış, kooperatifçiliğin gelişmesinin gerektirdiği yasal düzenlemelere öncülük yapmış ve hatta halkına örnek olsun diye şahsen iki kooperatifin kurucusu ve ortağı olmuştur. Büyük önder böylece; hem devlet yöneticilerinin konuya önemle eğilmelerini sağlamaya hem de kamuoyunda kooperatifçiliğe karşı olumlu bir tutum ve güvence yaratmaya çalışmıştır. 1935 yılında Atatürk'ün teşvikleri sonucu 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri yasası çıkartılarak tarım satış kooperatiflerinin kurulması hukuki statüye bağlanmış olmaktadır.³¹

Yine 1961 anayasasında kooperatifçilik ile ilgili 51. madde de şu şekilde bahsedilmiştir: Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır. Anılan bu maddenin gerekçesi ise; iktisaden az gelişmiş memleketlerde özel teşebbüsün yalnız başaramayacağı büyük davalar, çok kere toplu teşebbüsü ifade eden kooperatifler sayesinde gerçekleştirilmektedir. Kooperatifler sayesinde olumlu sonuçlar almış milletlerin örneklerinden faydalanarak ve sosyal devlet zihniyetine tamamen uygun olarak bazı modern anayasaların yaptığı gibi, kooperatiflerin himayesi esasının anayasaya koyulması memleket ihtiyaçlarına uygun görülmüştür şeklinde belirtilmiştir.³²

Ülkemizde Atatürk'ten sonra kooperatif sektörüne çok fazla önem verildiğini söylenememekle birlikte mevzuat bazında önemli değişikliklere gidilmiştir. Özellikle 1950'den sonra özel sektöre büyük ağırlık verilmeğe başlanması ile kooperatifçiliğin bir süre tamamen ihmal edilmiş olduğu görülmekte, ancak 1961 Anayasasında kooperatifçiliğin özel bir madde ile yer alması, o tarihten sonra hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında da kooperatifçiliğe önemli yer verilmesi, sosyal adalet içinde kalkınmanın yapılacağını söylenmesi ve 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun çıkarılması sonucunda kooperatiflerin ve üst örgütlerinin demokratik gelişmelerine tanık olunmuştur³³. Bu kanunun onaylandığı tarihlerde Türkiye'de kooperatifçilik konusunda karar veren mekanizmanın başında Türk Ticaret Kanunu

---

³¹ Üner, a.g.e. , s. 29-30

³² Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ajans Türk Matbaası, 1966, s.2115

³³ Mülâyim, a.g.e. , s.64

gelmekteydi. Ancak kooperatifler kanunun yürürlüğe girmesi sonucu Türk Ticaret Kanunu temel kanun olmaktan çıkmış, kooperatifler kanununda uyuşmazlıkla ilgili hüküm bulunamaması halinde Türk Ticaret Kanunu'na başvurulacağı belirtilmiştir.³⁴

Yukarıda ayrıntılı şekilde kooperatiflerin gelişimine yer verilmiş olmakla birlikte söz konusu dönemlerde bu kuruluşların desteklenmesi devlet teşvikiyle sağlanmıştır. Özellikle cumhuriyet döneminde 1964 yılında başlayan devlet destekleme alımları uygulaması sonucu bu kurumlar üzerinde ki devletçilik politikaları giderek ağırlığını artırmış sonuçta kamu yanlı politikalar; birliklerin gereğinden fazla ürün almalarına, ihtiyacından fazla personel istihdam etmelerine, ortakların zararlarını telafi etmek için yüksek taban fiyat belirlemelerine neden olmuştur.

Tarım satış kooperatifi birliklerinin belirtilen dönemlerde alımlarını kendi nam ve hesaplarına değil daha çok kamu adına yapmakta olması; bu kuruluşların devletin bir organı gibi algılanmasına yol açmış, birlik yöneticilerinde ise bu uygulama zararların kamu tarafından karşılanacağı düşüncesini oluşturmuştur. Bu nedenle birlikler de ihtiyaçlarından fazla ürün alımına yönelerek anti-demokratik politikalarla yönetilmişler sonuçta gereğinden fazla ürün alımı zararlarının giderek artmasına neden olmuştur. Görülmektedir ki Rochdale ilkelerinde belirtilen bağımsız ve özerk yapı, söz konusu tarım satış kooperatifi birliklerinde henüz yer edinememiştir.

---

³⁴ Uzel, a.g.e. , s. 99

2.2. TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ülkemizde Batı uygarlığı örnek alınmış ve batılı devletlerin gelişme seviyesine ulaşması amaçlanmıştır. Bu paralelde 1930'lu yıllarda sanayi alanında ilk önemli hamlelerin yapılması devlet kontrolünde ve desteğinde sağlanmıştır. Bu dönemde devlet, yetersiz görülen özel sektörü ikame etmek için devreye girerek, devletçilik politikasının çeşitlendirilmesi amacıyla Ege Bölgesi'nde hem idare açısından hem de finansman açısından tamamen devlet inisiyatifinde olan tarım satış kooperatiflerinin oluşturulmasını amaçlamıştır. Planlı ekonomi uygulamalarının başladığı 1960 sonrasında da kooperatiflerin desteklenmesi kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiş olup 1980 yılına gelindiğinde her ne kadar piyasa ekonomisinin hakim olduğu döneme girilmiş olsa da tarım satış kooperatifi birliklerinin kendilerini yöneten ve sermaye ihtiyaçlarını kamuya bağımlı olmadan sağlayan kurumlar olduğunu söyleyememekteyiz.³⁵

Bunun altında yatan en temel neden ise; geçmişten gelen alışkanlıklar nedeniyle birliklerin özerk politikalar belirleyememesi ve devlet tarafından bu kurumlara açılan kredilerin geri dönüşünün sağlanamaması durumunda bile uygulamaya devam edilmesidir. Ülkemizde bu kuruluşların sürekli bir değişim ve yapılanma içinde olmalarına karşın beklenen kurumsal yapıya ulaşamadıkları, yaşanan sorunlardan yüksek düzeyde etkilendikleri, finansal yönden güçlenemedikleri, idari yönden zaaflarının bulunduğu ve piyasa payı yüksek olmasına karşın pazarlama sorunlarının yaşandığı görülmektedir.

Ortaklarının ihtiyaçlarını yeterli süreklilikte karşılamak isteyen kooperatif işletme, ilişki içinde bulunduğu piyasalarda başarılı olmak, mevcut kaynaklarla ihtiyaç ve amaçlar arasında rasyonel ilişkiler kurmak zorundadır. Çünkü piyasada

---

³⁵ Üner, a.g.e. , s.171,172

başarılı olamayan ve amaç olarak saptanan faydacılık beklentisini gerçekleştiremeyen bir kooperatifin ortaklarına yansıtacağı ekonomik sonuçta bulunmayacaktır.³⁶

Tarım satış kooperatifi birlikleri kuruluşlarından bugüne kadar çeşitli safhalardan geçmişler ve bu aşamaya ulaşılan kadar çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu kuruluşların karşılaştıkları olumsuzluklar, üreticiye, rakip firmalara, ihracat yönüyle ihracatçılara yansımakta, böylece ülkeye girecek dövizin azalmasına, cari açığın artmasına, ürün piyasalarında dalgalanmalara ve rekabetin azalmasına sebep olmaktadır. Bugün itibariyle de birlikler birçok problemle karşı karşıya olup, devam eden ve değinilmesinde fayda görülen problemler aşağıda okuyuculara başlıklar halinde sunulmuştur.

2.2.1. Genel Sorunlar

Ekonomik kalkınmanın en mühim faktörlerinden biri de hukuk düzeninin süratle ekonomik ve sosyal kalkınmaya intibak etmesidir. İktisadî kalkınmamıza paralel olarak ortaya çıkan yeni şartlar ve ihtiyaçlar karşısında da tarım satış kooperatiflerimizin tâbi olduğu mevzuatın süratle değiştirilmesi gerekmektedir. Ekonomik kalkınmada özkaynak ve yabancı kaynak, sermaye terakümü ve modern tekniğin ehemmiyeti dikkate alınacak olursa kooperatiflerimizle ilgili kanun ve anasözleşmelerin düzenlenen 4572 sayılı kanuna ilaveten AB Devletleri kooperatif mevzuatına yaklaştırılması gerekmektedir³⁷. Bu amaçla halen Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Alman Kooperatifleri Konfederasyonu arasında uyumlaştırma çalışmaları yürütülmektedir. Ayrıca mevzuatta hissedilen bu eksikliği gidermek amacıyla tarım satış kooperatiflerini düzenleyen 4572 sayılı kanunda değişiklik öngören taslak hazırlanmış olup Sanayi ve Ticaret Bakanlığı web sitesinde yayınlanmaktadır.

DGRV (Alman Kooperatifleri Konfederasyonu) Türkiye temsilcileri ile ülkemizdeki ve Almanya'daki kooperatifçilik uygulamalarının karşılaştırılması ve

³⁶ İsmail Duymaz, *Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri*, Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No:60, 1985, s. 39

³⁷ Erol Orhon, *Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü Yayınları*

ülkemizdeki kooperatifçiliğin geliştirilmesi konularında karşılıklı olarak toplantılar yapılmış, bu toplantılar sonucunda DGRV ile bir protokol imzalanarak her iki ülke arasında kooperatifçilik konusunda işbirliği yapılabilecek konuların belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Başlangıç olarak DGRV temsilcisi Andreas Kappes tarafından 06.07.2007 tarihinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı konferans salonunda Almanya'daki kooperatifçilik uygulamalarını ve DGRV sistemini tanıtıcı bir sunum yapılmıştır.

İlerleyen dönemde DGRV ile birlikte, iki ülkenin kooperatifçilik mevzuatının karşılaştırılması, işbirliği yapılması düşünülen konularda periyodik olarak toplantılar yapılması, bu toplantılarda özellikle mevzuat, kooperatiflerin finansman modelleri (Almanya ve Avrupa Birliği Uygulamaları), denetim birliği uygulamaları ve kooperatiflerde eğitim sorunu (kurulması düşünülen kooperatifçilik eğitim ve araştırma merkezi ile Almanya Kooperatifler Akademisi arasında bağlantı kurulması) üzerine yoğunlaşılması, finans veya benzeri bir konuda birlikte bir proje hazırlanarak Avrupa Birliği'ne sunulması konularında çalışmaların yapılması planlanmaktadır³⁸. Halen yürürlükte olan tarım satış kooperatifleri kanunda bu kooperatiflerinin finansmanına ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemiş olması da mevzuat açısından karşılaşılan sıkıntılardan biridir. Son olarak söz konusu adı geçen kanunda; sürekli zarar eden ve ürün alım işleminde bulunmayan kooperatiflerin tarım satış kooperatifi birliklerine yük olmasını engelleyecek tedbirlere ilişkin hüküm bulunmaması da mevzuat kaynaklı sorunlar arasında yer almaktadır.

Genel sorunlar başlığı altında yer verebileceğimiz hususlardan diğerleri ise örgütsel yapı ve yönetim faaliyetleri açısından karşılaşılan sorunlar olup bu sorunları maddeler halinde sıralayacak olursak;

- Modern kooperatifçilik ilkelerinin henüz birlikler ve özellikle ortaklar tarafından tam olarak benimsenip uygulamaya geçirilememesi,
- Zarar eden ve sınırlı faaliyette bulunan kooperatiflerin ortaklıktan çıkartılamaması birliğin verimliliğini engellemektedir. Ana sözleşmelerde; belirlenen şartların oluşması durumunda belirli bir yol izlenerek

---

³⁸ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı-*Teşkilatlandırma genel müdürlüğü Yayınları*, 2007

kooperatiflerin birlik ortaklığından çıkartılmaları mümkün olduğu halde bu uygulamalardan kaçınılması,

- Faaliyetlerden kaynaklanan riskleri sadece tarım satış kooperatifleri ve birlikleri üstlenmiş olup üretici ortakların bu riskleri paylaşımının söz konusu olmaması,
- Kooperatiflerde aktif ortak sayısı kayıtlı ortak sayısına göre düşük olduğundan birlik genel kuruluna katılan temsilcilerin büyük çoğunluğunun ortak sayısı esasına göre seçilmesi yönetim kurulu üyelerinin aktif ortaklarca seçilmesine engel olması, birliklerin, ürün alımı ile satış/pazarlama faaliyetleri etkin olmadığından ürün alım politikalarını destekleme alımı yapıldığı dönemlerin alışkanlığıyla sürdürmesi,
- AR-GE için istenilen seviyede kaynak ayırlamaması,
- Ürün alım politikalarında görülen en ciddi problemlerden biriside satış potansiyeline uygun alım yapılamıyor olması,
Şeklinde söylenebilecektir.³⁹

2.2.2. Kredi Sorunları

Tarım satış kooperatifi ve birliklerinin kuruluşları ile başlayan ve Cumhuriyet dönemini kapsayan bu süreçte birliklerin finansmanı devlet gücüyle sağlanmış özellikle 1961 anayasasında ilk kez kooperatifçilik ile ilgili bir açıklamaya yer verilmiş olması nedeniyle bahsedilen yıldan itibaren 1994 yılına kadar kooperatif ve birlikler, sanki devletin bir kuruluşu gibi finanse edilmiştir.

Kuruluş yıllarında kendi kendini idare eden organizasyonlar olarak kurulan birlikler daha sonraki yıllarda devlet destekleme alımı politikası nedeniyle bağımsız yapılarını kaybetmişler ve hükümetlerin siyasi etkisinde kalmışlardır. Bahsedilen dönemde birliklerin Ziraat Bankası kanalıyla kredi temin etmeleri etkin bir şekilde

---

³⁹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, *Düzenleyici Etki Analizi Raporu*, Ankara, Mart 2008, s.16,17

çalışmaları için teşvik edici unsuru ortadan kaldırmıştır. Destekleme alımları döneminde birliklerde görülen yapı; fazla personel istihdamı, bürokrasinin birliklerde egemen olması, ortaklarla birlik arasındaki bağların zayıflaması böylece kooperatifçilik mantığından uzaklaşılması ve destekleme alımı dışında yürütülen bir faaliyetin olmayışı nedeniyle kooperatifin kendi pazarlama hizmetlerinin esneklikten yoksun olması gibi çözümlenemeyen sorunlar şeklinde olmuştur.⁴⁰

Destekleme alımları döneminde kararnamelerle ilan edilen destekleme fiyatlarının cari piyasa fiyatlarının altında kalması durumunda kooperatifle ortaklar arasında ki bağlar zayıflamakta, sonuçta kooperatifler, ortaklarının zarar etmemesi için büyük bir maliyet altında çalışmak zorunda kalmaktaydı. İlerleyen dönemlerde karşılanamayan zararlar ile alınan kredilerin geri ödenememesi sorunu ortaya çıktı ve nitekim 1964 yılından 1994'e kadar olan dönemde, birlikler vasıtasıyla yürütülen destekleme alımları sonucunda toplam 5,4 milyar dolar civarında zarar meydana gelmiş olup bu zarar Hazinece üstlenilerek tasfiye edilmiştir. Bu nedenle 5 Nisan 1994 kararlarıyla birlikte devlet destekleme alımlarından vazgeçilmiş ve birliklerin ürünleri kendi nam ve hesaplarına alım yapacağı sistem olan destekleme ve fiyat istikrar fonuna geçilmiştir.

Birliklerin ürün alımlarında yaşadıkları finansman sorununun çözülebilmesi için 1995/96 iş yılında ilk kez yeni bir sistem olan, Hazine Müsteşarlığı'na bağlı Destekleme Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) geri ödemeli ürün alımı ve işletme kredisi verme uygulaması başlatılmıştır. Bu iş yılında verilen kredinin alımlara oranı %18 olmuştur.

Tarım satış kooperatifleri ve birliklerine destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi kullandırılmasına ilişkin 2005/8839 sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre; birliklerin kullandığı kredilerde faiz oranı olarak Ziraat Bankası cari tarımsal kredi faiz oranının % 75'i uygulanmaktadır. Diğer yandan birliklere destekleme ve fiyat istikrar fonu gider hesabının dışında kamu kaynaklı kredi imkanının sağlanması da kanunen engellenmiştir. Destekleme alımlarından sonra geçilen destekleme ve fiyat istikrar fonu uygulamasında görülen sıkıntılar;

---

⁴⁰ İsmail Kayrak, "Tarım Satış Kooperatifleri ile Birliklerinin Ekonomiye Kazandırılması," Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 1994, s. 133,134

- Ürün alımı ve işletme giderlerinin karşılanmasında tüm birliklerin DFİF kredilerine olan bağımlılıkları devam etmekte hatta artmaktadır.
- Alınan kredilerin geri ödenmesi zorlaşmış ve ödenemeyen borçların 2000 yılında Hazinece terkinini sağlanmıştır.
- DFİF kredi borcu yükümlülüklerinin silineceği beklentisi içinde olunması ve terkin uygulamalarının yapılması birliklerin etkin şekilde çalışmalarını engellemiştir.⁴¹

Kredi açılma koşullarının ağırlığı ve daha çok ticari usullere göre olması nedeniyle, çoğu kez kooperatiflere ayrılan yetersiz krediler bile amacına ulaşmamaktadır. Diğer taraftan kooperatiflere verilen kredilerin süresi kısa, faizleri ise kooperatiflerin kazançlarını engelleyecek derecede yüksektir.

Oysa kooperatif ve üst örgütlerinin yarıştıkları aracı, tefeci ve sanayiciler kadar ve hatta yapacakları tesisler nedeniyle onlardan daha da fazla sermaye ve krediye gereksinimleri vardır.

Kooperatifçiliğimizin finansman sorununun çözümü için ilk akla gelen önlem, ortaklık paylarını arttırma yoluyla öz sermayelerinin artırılmasıdır. Fakat kooperatif ortakları genellikle küçük üretici ve tüketici olduğundan, yasal olarak yüklenebilecekleri ortaklık payı sınırı artırılrsa bile, ortaklık paylarının fazla artması beklenmemelidir.

Bugün birlikler kendilerine tahsis edilen DFİF kredilerini geri ödeyememekle birlikte bu kredilere olan bağımlılıkları da giderek artmaktadır. Kooperatifçiliğin finansman sorununun çözümünde yapılması gereken esas unsur Hazine Müsteşarlığı tarafından desteklemelere son verilmesi ve kooperatifler bankasının kurulmasıdır. Kooperatifler bankasının özelliği sadece kooperatiflere kredi vermesi değil, bankanın yönetim ve finansmanına da kooperatif ve üst örgütlerinin egemen olmasıdır. Bu özellik kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesinin de bir gereğidir. Ziraat ve Halk Bankalarının kredi verdikleri kooperatifleri denetimi, devlet denetimi olduğu

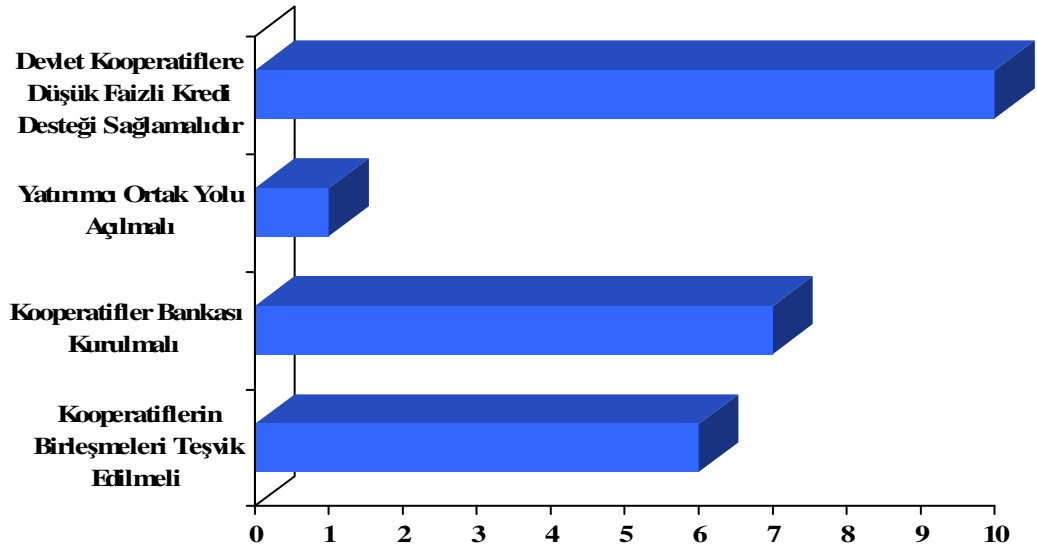
---

⁴¹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, *Düzenleyici Etki Analizi Raporu*, Ankara, Mart 2008, s.5,18

halde, gerçek bir kooperatifler bankasının kredi verdiği kooperatifleri ve üst örgütlerini denetimi ise öz denetim olmaktadır⁴².

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından birlik yöneticilerine yönelik yapılan anketlerde de aşağıda ki tablolar ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 1 : Tarım Satış Kooperatifi Birliklerinde Finansman Sorununa İlişkin Öneriler

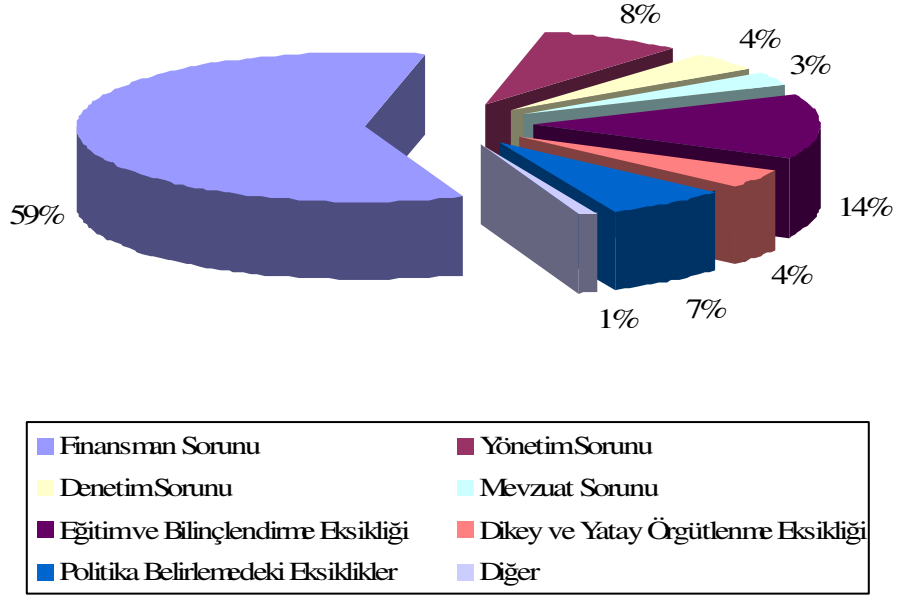

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü , 17/01/2008- 01/03/2008

Konuya ilişkin anket uygulamasında, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin en önemli problemleri olarak görülen finansman sorununun çözümünde, devletin kooperatiflere düşük faizli kredi desteği sağlaması ve kooperatiflerin birleşmelerinin teşviki edilmesi şeklindeki öneriler kabul görmüş, bunlara ilaveten kooperatifler bankası kurulması da benimsenen bir öneri olmuştur.

⁴² Mülâyim, a.g.e. , s.585-588

Şekil 2 : Birliklerin Sorunlarına İlişkin Anket Sonuçları

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü , 17/01/2008- 01/03/2008

Kooperatiflerin temel sorunlarının sıralanmasının istendiği anket sorusuna verilen cevaplarda ilk sıraya konulan sorunlar değerlendirildiğinde; finansman sorununun 367, eğitim ve bilinçlendirme eksikliğinin 88, yönetim sorununun 46, politika belirlemedeki eksikliklerin 40, denetim sorununun 25, dikey ve yatay örgütlenme eksikliğinin 22, mevzuat sorununun 18, diğer sorunların 4 defa birinci sorun olarak işaretlendiği anlaşılmıştır.⁴³

Birliklere, tarafımdan hazırlanan anket formunda DFİF'e son verilmesi durumunda nasıl bir kredileme sistemi uygulanmalıdır ? şeklinde soru yöneltilmiş alınan cevaplardan düşük faizli ve bağımsız-özerk yapının korunduğu bir kredileme sisteminin uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

⁴³ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü 2008

2.2.3. Eğitim Sorunları

İktisadi kalkınmada eğitim ne kadar mühim ise kooperatifçiliğin gelişmesinde ve teşvik edilmesinde de eğitim o kadar mühimdir. Türkiye’de genç nüfus artışı iş gücü potansiyelini karşılanması açısından yeterli düzeydedir. İş gücünün örgütlenmesinde kooperatiflerimize özellikle tarım satış kooperatiflerine büyük görev düşmektedir. Bu bakımdan kooperatifçilik konusunda ki eğitim, ekonomik ve sosyal kalkınmamız bakımından ehemmiyet arz etmektedir⁴⁴.

Kooperatiflerin başına profesyonel yöneticilerin getirilmesi mali kaynakların yetersizliği yüzünden güç olduğu için ancak mali yapı olarak güçlü olan birlikler bu imkanlardan yararlanabilmektedir. Kooperatifçilik eğitiminin verilememesi ve yeterince geliştirilememesi, kooperatifçilik ilkelerinin uygulanmasını da etkilemektedir.⁴⁵

Dünya kooperatifçileri, eğitim ilkesinin özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşıdığını ve diğer kooperatif ilkelerinin tam anlamıyla uygulanmasının ancak bu ilkenin uygulanmasına bağlı olduğunu ileri sürmektedirler. Gelişmiş ülkelerde ise genellikle kooperatifçilik üniversitelerde ders olarak okutulmaktadır. Nitekim ABD’nin 40’den fazla üniversitesi ile Kanada’da ve Avrupa ülkelerinin çoğunda kooperatifçilik zorunlu veya seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Bazı ülkelerde ise kooperatifçilik okulları bulunmaktadır. Örneğin Kanada’nın Ottawa Üniversitesinde 4 yıllık kooperatifçilik eğitimi yapılmaktadır.

Ülkemizde kooperatifçilik eğitimi sadece devletten beklenilmemeli, devletin kooperatifçilik eğitimi çalışmaları yanında, kurulmuş ve kurulacak kooperatif üst örgütleri de, yurt çapında ortak ve ortak dışı kooperatif eğitimi yapmalıdır. Kooperatif üst örgütleri aynı zamanda seçilmiş ve atanmış kooperatif yönetici ve personeline dönük hizmet içi eğitim programları da uygulamalıdır⁴⁶.

---

⁴⁴ Erol Orhon, *Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü Yayınları*

⁴⁵ İsmail Kayrak, “Tarım Satış Kooperatifleri ile Birliklerinin Ekonomiye Kazandırılması,” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 1994, s. 118

⁴⁶ **Mülayim, a.g.e. , s.602-606**

Birliklerin geçmişten günümüze kadar karşılaştığı en büyük sorun finansman sorunu olmuştur. Kuruluşlarından itibaren 30 yıl boyunca devlet tarafından destekleme alımları çerçevesinde desteklenmişler ancak bu sistemin birliklerin yapısında olumlu bir iyileşme sağlamaması ve zararlarının giderek artması zerine Hazine Müsteşarlığı bünyesinde yer alan destekleme ve fiyat istikrar fonu gider hesabından söz konusu birliklere kredi teminini sağlanmıştır.

Bu sistemin temel olarak destekleme alımlarından farklı bir yönü olmamış destekleme alımları dönemindeki zararların devlet tarafından silinmesi uygulamasına DFİF kredilerinde de başvurulmuş, arkalarında aşırı devlet desteğinin olduğunu ve borçlarını deyemediklerinde silineceğini bilmeleri birliklerin rasyonel davranışlarını engellemiş sonuçta iki sistem arasında temelde bir değişiklik olmamış birlikler yine zarar eden ve destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan kredileri geri çeviremez duruma gelmişlerdir.

Bu amaçla ankette birliklere; 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) erevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız? şeklinde soru yöneltilmiş buna göre birlikler, destekleme alımları ile DFİF kredileri uygulamalarının hiçbir farklı yönünün olmadığını ayrıca DFİF sisteminin yüksek faiz oranları nedeniyle borç bakiyelerini artırdığını belirtmişlerdir.

Destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan kredilerin söz konusu birliklerin yapılarında nasıl bir değişime yol açtığına ilişkin değerlendirme için çeşitli parametreler ele alınarak belirli zaman dilimleri arasında incelenmesine bir sonraki bölümde yer verilmiştir.

3. BÖLÜM

DESTEKLEME ve FİYAT İSTİKRAR FONUNDAN SAĞLANAN KREDİLERİN ÇEŞİTLİ PARAMETRELER İŞİĞİNDA İNCELENMESİ

3.1. TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNİ YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİ

Tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin yeniden yapılandırma süreci, 01.06.2000 tarih ve 4572 sayılı kanunun, 16.06.2000 tarih ve 24081 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle başlamıştır.

Dört üyesi Sanayi ve Ticaret Bakanı, iki üyesi Hazine Müsteşarlığı’nın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı ve bir üyesi de birliklerin yönetim kurulu üyeleri içinden kendi yaptıkları seçim ile belirlenip Bakanlar Kurulunca atanmak suretiyle yedi üyeden teşkil edilen YYK, gerekli atamaların yapılmasını müteakip çalışmalarına başlamıştır.

4572 sayılı kanun hükümleri gereğince, YYK’nın çalışmalarına yardımcı olmak üzere, konularında deneyimli uzmanlardan oluşan bir yürütme birimi teşkil edilmiştir. Kanun ve yönetmelikte, başlangıçta dört yıl olan YYK’nın görev süresi, 18 Şubat 2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5290 sayılı kanunun 4. maddesiyle yapılan değişiklikle süresiz olarak uzatılmıştır. Bu bağlamda, YYK’nın proje ile ilgili görevlerinin olması ve projenin tamamlanmaması nedeniyle süresi uzatılan kurulun görevleri, projenin süresi ile bağlantılı hale gelmiştir. Zira yapılan kanun değişikliğinde projenin tamamlanma süresinin net olarak öngörülememesi nedeniyle kurul için belli bir süre konulmamıştır.

Ancak, 2008 yılı hükümet programında, 4572 sayılı kanunun geçici maddelerinin kaldırılmasının hedeflenmesi nedeniyle, söz konusu maddelerle yasal altyapısı oluşturulan YYK’nın 31.12.2008 tarihine kadar lağvedilmesi öngörülmektedir. Bu nedenle YYK sonrası dönem için 4572 sayılı kanunda değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır⁴⁷.

---

⁴⁷ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, Ankara, 31.03.2008

3.1.1. Yeniden Yapılandırma Çalışmalarının Amacı ve Kapsamı

Ülkemizde tarım reformu uygulama projesi (Agricultural Reform Implementation Project- ARİP) adı altında tarımda yapısal dönüşüm programı 2000 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. TSK ve birliklerinin yeniden yapılandırılması; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca yürütülen doğrudan gelir desteği ve alternatif ürün programlarıyla birlikte, ARIP'nin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

TSK ve birliklerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik temel hedefler, 7. beş yıllık kalkınma planında yer almıştır. Nitekim bu planda tarım satış kooperatifleri birliklerinin, yönetimlerinin özerkleştirileceği, tesis ve işletmelerinin şirketleştirileceği, kooperatifçilik işlevlerinin güçlendirileceği ve ürün borsaları ile ilgili yasal altyapının oluşturulacağı gibi temel hedefler öngörülmüştür.

Bu temel hedefler gözetilerek hazırlanan 4572 sayılı tarım satış kooperatif ve birlikleri hakkında kanunla bu kuruluşlar yeniden düzenlenmiş ve özerk bir yapıya kavuşturulmuşlardır. Bu kapsamda, kooperatif ve birliklerin 4572 sayılı kanuna intibaklarını sağlayacak ve özerkleştirilmesini pekiştirecek olan örnek anasözleşmeler de, 24.12.2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Yeniden yapılandırma programı ile;

- Tarım satış kooperatifi ve birliklerinin yapısal sorunlarının çözülmesi ve güçlü bir mali yapı ile sürdürülebilirliğinin tesisi ve bu amaçla kamu kaynaklarından gerekli desteğin sağlanması,
- Uluslararası genel kabul görmüş ilkeler doğrultusunda, tabandan tavana doğru sağlıklı ve demokratik bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek amacıyla ortakların katılım ve sahiplik bilincinin geliştirilmesi,
- Kooperatif ve birliklerin, özerk ve siyasi müdahalelerden uzak kalınarak, ortakları tarafından denetlenen ve ortaklarının belirledikleri gereksinimlere ve önceliklere göre faaliyet gösteren kuruluşlar olması,

- Aşırı istihdam ve mali yük getiren unsurlar giderilerek, rekabete açık ve kamu kaynaklarına bağlı olmaksızın kendi ayakları üzerinde durabilen kuruluşlar haline getirilmesi,

- Faaliyetlerinde ekonomik etkinlik ve verimliliği hakim kılarak, atıl veya sürekli zarar eden varlıklarının, öz sermaye yapılarını güçlendirecek şekilde değerlendirilmesi,

hedeflenmiştir.

Yeniden yapılandırma sürecinde, belirlenen temel hedefler ve yeniden yapılandırma kurulunun önerileri dikkate alınarak, tarım satış kooperatif ve birliklerine sağlanması öngörülen imkanlar şunlardır:

- Birliklerin mali yapılarını güçlendirmeye yönelik olarak 1.5.2000 tarihi itibarıyla mevcut borçlarının Hazine tarafından üstlenilerek tasfiye edilmesi,

- Birliklerin mali yapılarını olumsuz yönde etkileyen ve bu kuruluşlara aşırı yük getiren personel kadrolarında yapılacak düzenlemeler için gerekli tazminat tutarlarının hazinece karşılanması,

- Ürün alımı için ihtiyaç duyacakları finansmanın, 2000 yılı bütçesinden tahsis edilen ödeneklerle (250 Milyon YTL) oluşturulan döner fondan karşılanması,

- Yeniden yapılandırma giderlerinin hazinece üstlenilmesi,

- Yeniden yapılandırma çalışmalarında kooperatif ve birliklere danışmanlık desteği sağlanması,

- Kooperatif yönetici ve ortaklarının eğitimi ve mevcut sanayi tesislerinin teknolojilerinin yenilenmesi ve kapasite artırımı için gerekli teknik destek verilmesi,

- Kooperatif ve birliklerin ihtiyaç duyacakları işletme kredilerinin karşılanmasına çalışılmasıdır.

Böylece kooperatif ve birlikler üzerinde ki mali yük hafifletilecek ve bu kuruluşların güçlü bir yapı ile piyasa koşullarında faaliyet göstermeleri mümkün olabilecektir⁴⁸.

Tarım satış kooperatifleri ve birlikleriyle ilgili olarak da; 7.beş yıllık kalkınma planında tarım satış kooperatifleri birliklerinin yönetimlerinin özerkleştirileceği, tesis ve işletmelerinin şirketleştirileceği, kooperatifçilik işlevlerinin güçlendirileceği ve ürün borsaları ile ilgili yasal altyapının oluşturulacağı,

IMF'ye 1999 yılı sonunda verilen niyet mektubunda tarım satış kooperatif birliklerine tam özerklik sağlayan kanun tasarısının meclisten geçirilerek, yapısal değişikliklerin yapılacağı ve bu amaçla bu kuruluşlara mali destek sağlanacağı,

IMF ile yapılan Stand-by anlaşmasıyla uygulamaya konulan programa destek olmak üzere Dünya Bankası'ndan temin edilen 759,6 milyon dolar tutarındaki krediye ilişkin 27.5.2000 tarihli İkraz Anlaşması'nda da kredinin kullanılabilmesi için yerine getirilmesi gereken önlemler arasında bankayla sağlanacak mutabakat çerçevesinde destekleme fiyatları reformunun uygulanacağı; bütün tarım satış kooperatifleri birliklerinin etkin bir şekilde özerkleştirileceği öngörülmüştür.

Böylece, tarım satış kooperatif ve birliklerinin tamamen özerk kılınacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve rehabilitasyonlarına yönelik çalışmalar, uluslararası taahhütlerimiz çerçevesinde tarım reformu ve yapısal dönüşüm programlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Bu kuruluşların içinde buldukları durum ile ülkemizdeki sosyal ve ekonomik gelişmeler de birliklere yönelik bir yeniden yapılandırma programının uygulanmasını gerektirmiştir. Bu durum karşısında, birliklerin sosyal fonksiyonları da gözetilerek, ekonomik etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırılmaları kaçınılmaz hale gelmiştir⁴⁹.

Yeniden yapılandırma programı çerçevesinde birliklerin finansal açıdan desteklenmesi kararlaştırılmış, bu bağlamda Hazine'ye olan borçlarının silinmesi

---

⁴⁸ Ahmet Kurtulan, *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007, s.779,781,782

⁴⁹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü

yoluna gidilmiş ancak destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan kredilerin kaldırılarak kooperatif bankacılığının kurulması yolunda bir düşünce ortaya konmamıştır.

3.1.2. Yeniden Yapılandırma İle İlgili Yürütülen Çalışmalar

1- Yeniden yapılandırma konularında çalışma, inceleme ve önerilerde bulunmak üzere dört yıllığına teşkil edilen Yeniden Yapılandırma Kurulu'nun üyeleri Bakanlar Kurulunca 5.1.2001 tarihinde atanmıştır.

2-Kurulun çalışma usul ve esaslarını düzenleyen yönetmelik, 19.12.2001 tarihli ve 24615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3-Kurulun altında Yürütme Birimi teşkil edilmiş ve bu birime hizmet sözleşmesiyle sınırlı sayıda personel ataması gerçekleştirilmiştir.

4-Yeniden yapılandırma programına katılmak isteyen kooperatif ve birliklerin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen katılım protokolleri hazırlanmış ve bu protokoller, tüm birlik ve bağlı kooperatiflerin kendi yetkili organlarının iradesiyle onaylanmıştır.

5-Birlikler, kanunun yürürlüğe girmesiyle, ihtiyaç fazlası personelin azaltılması ve personel kalitesinin iyileştirilmesi yönünde çalışmalara başlamışlardır. Bu kuruluşlar tarafından, Nisan/2003 ayına kadar 7.628 personelin görevine son verilmiş veya emekli edilmiştir. Çıkarılan personelin yaklaşık 73,3 trilyon TL tutarındaki tazminatının tamamı proje kaynaklarından karşılanmıştır.

6-Birlikler, yetersiz de olsa, yeniden yapılandırma hedef ve tedbirlerini gösteren ve bu süreçte yol haritalarını oluşturan yeniden yapılandırma çerçevelerini hazırlamış ve kurula sunmuşlardır.

Proje kapsamında 8 birliğe yeniden yapılandırma konusunda danışmanlık hizmeti vermek ve bu birliklerin hukuki, mali, ticari, teknik açılardan analizlerini yaparak uygulayacakları orta ve uzun vadeli stratejileri geliştirmek amacıyla

danışman firmalardan teklifler alınmış; ancak, görevlendirme işlemi henüz tamamlanmamıştır.

7-Kaynak kullanımında etkinliği sağlamak ve yeniden yapılandırma uygulamalarının olumlu mali yansımalarını ortaya koymak bakımından, iş planı uygulaması daha işlevsel hale getirilmiştir. İş planlarının hazırlanmasında, sürdürülebilir bir mali yapının tesis edilmesi yaklaşımı benimsenmiştir.

Yeniden yapılandırma sürecinde de, birliklere destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kaynaklarından ürün alım kredisi desteği sürdürülmüştür. Birliklerin ürün alım bedellerinin önemli bir kısmı yine DFİF kaynaklarından kullanılan kredilerle finanse edilmiştir.

Nitekim, 2000 yılı bütçesinden tahsis edilen 250 trilyon TL kaynağın 231 trilyon TL'si 2000/2001 döneminde kullanılmıştır. 2001/2002 döneminde ise, faiz gelirleriyle her yıl büyüyen bu kaynaktan, bir önceki dönem kredilerinin ertelenmesi ile 310,8 trilyon TL kredi kullanılmıştır. Birliklerin, 1.5.2000 tarihinden sonra kullanılan ve büyük kısmının vadesi 31.5.2003 tarihinde dolacak olan yaklaşık 451 trilyon TL DFİF kredisi borçları bulunmaktadır.

8- Bu kuruluşların kredibilitelerini olumsuz yönde etkileyen 01.05.2000 tarihi itibarıyla 800 trilyon TL civarında olan (bugün yaklaşık 2 katrilyon TL'ye ulaşan) özel bünye borçlarının tasfiyesi veya yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Yeniden Yapılandırma Kurulu, yasanın kendisine verdiği yetkiyle birliklerin öngörülen yapıya kavuşması için geçecek olan süre ile ilgili olarak bazı kriterler belirlemiş ve tasfiye sürecini bu kriterler konusunda birliklerin göstereceği performansla ilişkilendirmiştir. Bu kriterler kurul ile birlikler arasında imzalanmış bulunan protokol kapsamında birliklere bildirilmiştir.

Belirlenen yeniden yapılandırma kriterlerine göre faaliyetlerini sürdüren, mali ve kurumsal açıdan ilerleme gösteren birliklerin 1.5.2000 öncesi DFİF kredi yükümlülüklerinin tasfiye süreci ile ilgili olarak da somut adımlar atılmaya başlanılmıştır. 31.03.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2003 Malı Yılı Bütçe

Kanunu'yla, tasfiyesi uygun görülen söz konusu borçların terkin edilmesine ilişkin gerekli yetki tesis edilmiştir.

9-Kooperatiflerde ortakların katılım ve sahiplik bilincini geliştirme yönünde de çalışmalar başlatılmıştır. Ortakları, genel kurul toplantıları hakkında aydınlatmak, hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirmek amacıyla, 250.000 adet bilgilendirme broşürü ve genel bir başvuru kaynağı olarak kullanmak üzere de 50.000 adet kitapçığın basım ve dağıtımını gerçekleştirilmiştir. Bazı birlik ve kooperatifler nezdinde de eğitim seminerleri düzenlenmiştir.

YYK kooperatifleri geliştirme birimi tarafından da, gecikmelide olsa, kooperatiflere yönelik eğitim ve kapasite oluşturma çalışmaları başlatılmıştır.

16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı kanun ve bu kanun hükümleri çerçevesinde hazırlanan anasözleşmelerle, tarım satış kooperatif ve birliklerinin özerkleştirilmesi sağlanmış; ancak, ortaklarda yeterli ölçüde katılım ve sahiplik bilinci yaratılamamıştır. Yıllarca yarı kamu kuruluşu gibi görülen bu kuruluşların, genel kurul toplantılarına katılan ortak sayısı son derece yetersiz kalmıştır.

Ortaklarla kooperatifler arasındaki ekonomik ilişkiler (ürün teslimi, sermaye desteği) yeterince gelişmemiştir. Yüksek fiyat ve girdi desteği aldığı anda ürününü kooperatife teslim eden ortaklar, piyasa koşullarının elverişli olduğu durumlarda ürününü tüccara satmayı tercih etmişlerdir.

Finansman sıkışıklığını gidermek amacıyla kooperatif ve birlikler avans fiyat uygulamasına gitmişlerdir. Bu uygulama, modern kooperatifçilik yaklaşımı içinde gelişmemiş; ortaklara yine alım fiyatlarına yakın avans fiyatlar, peşin olarak ödenmiştir. Bunda, ortaklık ilişkisinin zayıf olması ve üreticinin içinde bulunduğu durumun ürün bedelini kısa zamanda elde etmesini gerektirmesi önemli rol oynamıştır.

Diğer yandan, birer ekonomik teşekkül olan kooperatif ve birliklerin faaliyet ve karar süreçlerinde geçmiş alışkanlıkların etkisiyle, yerel siyasi faktörler etkili olmaya başlamış veya etkili olmak için girişimde bulunmuşlardır. Bu durum, ekonomik etkinlik ve gerekliliğe göre hareket etme anlayışına zarar vermiştir.

Kooperatif ve birliklerin rekabete açık ve kamu kaynaklarına bağılı olmaksızın kendi kaynaklarıyla faaliyetlerini yürütebilmesi hedeflenmiş; ancak, bu kuruluşların DFİF kredilerine bağımlılıkları devam etmiştir. Nitekim alınan ürün bedellerinin DFİF kredilerinden karşılanma oranı, önceki dönemlere göre düşmekle beraber, 2000/2001 döneminde % 51, 2001/2002 döneminde % 47 ve 2002/2003 döneminde de % 53 seviyelerini korumuştur.

Kullandırılan kredilerin büyük bir kısmı vadesinde ödenememiş ve vadeleri uzatılmıştır. 1.5.2000 öncesi özel bünye borçları yeniden yapılandırılmadığı için, bu borçları yansıtan mali tablolarla alternatif finansman kaynaklarına da yönelememişlerdir. Finansal yeniden yapılanma süreci aksamıştır. Ancak, Tariş gibi bazı birlikler, yeni finansman modellerini geliştirmeye çalışmışlar ve finans kuruluşlarından kredi temin edebilmişlerdir.

Kooperatif ve birliklerin bugüne kadar yerine getirdikleri regülasyon görevini yerine getirecek veya bu alanda doğan boşluğu dolduracak mekanizmaların geliştirilememesi de, bu kuruluşları sosyal ve ekonomik amaçlı tercihler arasında sıkıştırmıştır. Bu nedenle, çoğu zaman ekonomik etkinlik ve gerekliliğe göre hareket etmeleri zorlaşmıştır.

Buna rağmen yıllarca, kamu kaynaklarından sağlanan finansman desteğinin verdiği rahatlık içinde hareket eden ve piyasa gereklerini gözetmeyen birlikler, faaliyet gösterdikleri sektörde daha fazla pay almak, satışlarını artırmak ve marka oluşturmak için yeni pazarlama stratejileri oluşturmaya başlamışlardır. Kaliteyi ve tanıtımı ön plana çıkarmışlar ve reklam faaliyetlerini artırmışlardır.

Kooperatif ve birlikler, çoğunlukla mali yük getiren unsurların giderilmesi yönünde adımlar atmaya başlamışlardır.

Ancak, proje kaynaklarından yeterli ve zamanında desteğin temin edilememesi, bazı kooperatif ve birlik yöneticilerinin geçmiş dönem alışkanlıklarını sürdürmesi ve yeniden yapılandırma anlayışını yeterince kavrayamamaları, yerel faktörlerin baskısı bu alanda sağlanabilecek gelişmeleri sınırlandırmıştır⁵⁰.

---

⁵⁰ STB-Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü

3.2. TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNİN FİNANSMAN DESTEKLERİNDEKİ DEĞİŞİM SÜRECİ

TSK Birlikleri 1956/57 dönemine kadar kendi nam ve hesaplarına alımlarını sürdürürken, 1956 yılında incir ürününde devlet destekleme alımı başlamış ve bu durum diğer ürünleri de kapsayacak şekilde 1994 yılına kadar sürmüştür

1960'lı yılların başına kadar kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyet göstermekte olan tarım satış kooperatif ve birlikleri; ekonomik kalkınmanın ortaya koyduğu şartlar ve bu şartların üreticilerin aleyhine gelişmesi, tarım kesiminin ve tarım üreticisinin genel ekonomik kararlara konu olması karşısında, devlet tarafından tarım politikasının birer enstrümanı olarak görülmüşlerdir.

Bu gelişmeler karşısında birlikler, 1964 yılından itibaren devlet adına çok etkili ve kapsamlı şekilde görevlendirilmiş ve bu yıldan itibaren birliklerin amacı, devlet adına ürün mubayaa etmek ve tarım politikasının bir enstrümanı olarak tarım ürünleri piyasasını düzenlemek olmuştur.

Öte yandan, üreticinin fiyat yoluyla doğrudan desteklenmesi politikasının hükümetlerce benimsendiği bu dönemde konunun siyasi tercihe dayalı olarak yürütülebilir olması;

- Birliklerin her yıl büyük miktarlarda ürün satın almalarına,
- Yüksek miktarlarda stok maliyetleri ile karşı karşıya kalmalarına,
- Karlı olmayan yatırımlara yönelmelerine,
- Fazla sayıda personel istihdam etmelerine,
- Zararların devlet tarafından karşılanması nedeniyle yüksek ücret tespitine,

yol açmış ve birlikler, piyasa ekonomisine geçiş döneminde fonksiyon ve yapıları itibariyle eriştikleri büyük boyutların ortaya çıkardığı sorunlarla karşılaşmışlardır.

5 Nisan 1994 tarihinde uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirlerinin bir sonucu olarak bu dönemden itibaren tarım satış kooperatiflerinin alım yaptığı ürünlerde devlet destekleme alımı uygulamasına son verilmiştir. 1994 yılından itibaren birliklerin ürün alımları DFİF kaynaklarından sağlanan kredilerle gerçekleştirilmiştir. Birliklerin ürün alımlarında yaşadıkları finansman sorununun çözülebilmesi için 1995/96 iş yılında ilk kez yeni bir sistem olan, Hazine Müsteşarlığı'na bağlı ve faiz oranı olarak da Ziraat Bankası cari tarımsal kredi faiz oranının %75'inin uygulandığı Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) kredi verme uygulaması başlatılmıştır. Bu iş yılında verilen kredinin alımlara oranı %18 olmuştur.

DFİF kredilerinin vadelerinde ödenmemesi halinde kredilere sonraki her ay %15 faiz uygulanacağından bu kredileri birlikler titizlikle takip etmektedir.

Bu sistemde, kredi talepleri Hazinece Ziraat Bankası'na borçlanılmadan Devlet Bütçesinden Fona aktarılan ödenekler ile DFİF'in kendi gelir kaynaklarından sağlanan imkanlardan karşılanmakta ve böylece Hazine ağır faiz yükünden kurtulmuş olmaktadır.

Birliklere genellikle 1 yıl vadeli olarak verilen DFİF kredilerinin vadelerinde ödenememesi durumunda birliklerden gelen erteleme talepleri dikkate alınarak aynı koşullarda vadeleri uzatılmaktadır.

Ancak, DFİF'ten birliklere kredi kullanılarak dolaylı desteğin sağlandığı 1994 sonrası dönemde açılan kredilerin geri dönüşü büyük ölçüde gerçekleştirilememiştir.

Sorunların devlet destekleme alımlarının kaldırıldığı 1994 yılı sonrasına taşınması, DFİF kaynaklarından sağlanan ucuz kredilerle ürün alımı uygulamasını da başarısız kılmıştır. Kooperatif ve birlikler, üreticilerin örgütleri olmalarına rağmen zaman içinde ortaklarına hizmet götüren kimliklerinden uzaklaşmışlardır. Özellikle destekleme dönemlerinde bu kuruluşların ulaştıkları büyüklükler nedeniyle meydana gelen aşırı istihdam ve gereksiz yatırımlar sonucunda ortaklarına ve devlete yük oluşturmaya başlamışlardır.

Diğer özel sektör kuruluşlarına göre pahalı hizmet ve düşük verimle çalışır duruma gelmişler, faaliyet gösterdikleri sektörde rekabet gücünü yitirmişlerdir. Bünyenin aşırı büyümesi sonucunda ana faaliyet konularının dışına çıkmışlardır. Sermaye yapılarını zaman içinde güçlendiremedikleri için, faaliyetlerini yürütebilmekte kamu kaynaklarına bağımlı hale gelmişlerdir. Hantal ve verimsiz yapıları nedeniyle de, kamu kaynaklarından sağlanan sübvansiyonlar üretici ortaklarına yeterince yansıtılamamıştır.

Kullanılan DFİF kredileri toplam 2.102 milyon dolara tekabül etmektedir. Birliklerce 1996 yılında 1.475 Milyar TL, 1997 yılında 26.834 Milyar TL, 1998 yılında 62.882 Milyar TL ve 1999 yılında ise 3.629 Milyar TL DFİF kaynaklı kredi geri ödemesi yapılmış olup, halen birliklerin 587.825 Milyar TL DFİF anapara borcu bulunmaktadır.

Uygulanan DFİF kredilerinin başarısız ve verimsiz bir yol olmasına karşın halen sürdürülüyor olması şaşırtıcıdır. Bu bağlamda destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan kredilerin birlikler üzerinde ne gibi değişimlere yol açtığını ortaya koymak amacıyla sayısal veriler yardımıyla tablolar hazırlanarak durum aydınlatılmaya çalışılacaktır.

3.3. DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONUNDAN SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Hazine Müsteşarlığı'na bağlı olan ve arada herhangi bir banka kuruluşunun olmadığı destekleme ve fiyat istikrar fonu sisteminden tarım satış kooperatifi birliklerine sağlanan kredilerin, seçilen veriler üzerinde ne gibi etkilere yol açtığına tabloların ve sayısal verilerin yorumlanması yoluyla ulaşılabilecek olup çıkacak sonuçlara göre de söz konusu kredilerin birliklerin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı kanaatine varılacak, kredilerin yetersiz olması durumunda ise Türkiye'de henüz uygulanmazken birçok Avrupa ülkesinde uzun yıllardır faaliyette olan kooperatifler bankasının kurulmasının ve finans desteğinin adı geçen kuruluştan sağlanmasının daha yerinde olacağı şeklinde farklı bir öneri sunulacaktır.

Destekleme ve fiyat istikrar fonu gider hesabından birliklere aktarılan kredilerin miktarları ve bu desteklerin birliklerde ne gibi değişimlere yol açtığını incelemek için belirli zaman aralıklarında ulaşılabilen kaynak ve veriler kalemler halinde aşağıda ortaya konulacak olup ayrıca tarım satış kooperatifi birlik yöneticilerine anket soruları hazırlanıp kredilerin etkileri hakkında daha aydınlatıcı bilgiler okuyuculara sunulmaya çalışılacaktır. Belirtilen parametreleri maddeler halinde sıralarsak;

a-) Birliklere DFİF'ten Sağlanan Kredi Miktarları ve Kredilerin Değerlendirilmesi

Tablo 1: Birliklere DFİF'ten Tahsis Edilen Kredi Miktarları

Birlik Adı	KREDİ DÖNEMİ VE KULLANDIRILAN KREDİLER (Milyon YTL)							
	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08
Antbirlik	9,5	9,5	0,0	0,0	0,0	5,0	7,8	5,6
Çukobirlik	41,5	56,5	73,4	85,5	107,8	128,8	157,8	138,8
Fiskobirlik	99,0	181,1	216,9	265,1	167,8	167,8	0,0	0,0
Gülbirlik	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Güneydoğubirlik	7,0	9,0	8,9	9,0	5,3	12,6	30,2	32,3
Karadenizbirlik	3,3	4,2	10,2	15,0	18,0	15,0	20,0	20,1
Kayısbirlik	2,2	3,0	3,0	9,0	9,9	9,6	9,6	8,9
Kozabirlik	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Marmarabirlik	5,0	5,0	5,9	7,9	20,0	50,0	50,0	50,0
Tariş İncir Birliği	2,5	3,5	4,3	8,0	9,5	10,5	12,2	13,8
Tariş Pamuk Birliği	20,0	26,3	27,0	35,0	70,0	85,0	100,0	114,5
Tariş Üzüm Birliği	20,3	21,5	21,5	25,0	93,0	94,4	79,7	80,2
Tariş Z. ve Z.Yağı B.	12,0	13,2	27,0	23,0	30,0	65,0	72,8	84,1
Taskobirlik	1,2	1,2	1,6	1,7	2,0	1,4	1,4	1,3
Tiftikbirlik	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Trakyabirlik	4,6	4,6	5,5	10,0	25,0	60,0	63,0	60,0
TOPLAM	228,6	339,1	405,2	494,2	558,3	705,1	604,5	609,6

Kaynak: STB-Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü,2008

Yeniden Yapılandırma Kurulu'nun faaliyete geçmesi ile birlikte 2000 yılından günümüze kadar destekleme ve fiyat istikrar fonundan birliklere kredi

desteği sağlanmış olup bu durumu gösteren tablo yukarıda sunulmuştur. Birliklerin 2000-2008 dönemi temin ettikleri krediler incelendiğinde; birlik bazında inişli-çıkışlı seyir izlediği düzenli bir artışın olmadığı görülmektedir. Rasyonel olarak düşünüldüğünde iş hacminin artması ve her yıl belirlenen hedeflerin üzerine çıkılması şeklinde özel sektör adımlarına uygun hareket edilmesi gerektiği halde bu durumun söz konusu olmayarak plansız bir kredileme sisteminin olduğunu söyleyebilmekteyiz. Ayrıca Hazine Müsteşarlığı bünyesinden sağlanan kredilerin yetersiz gelmesi sonucu birlikler, belirtilen yıllar arasında özel finans kuruluşlarından da yüksek faizlerden kredi alma yoluna gitmişlerdir. Birliklerin destekleme ve fiyat istikrar fonu dışında özel bankalardan aldıkları kredileri gösteren tablo 2 aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2: Birliklerin DFIF Dışı Kaynaklardan Kullandığı Krediler

Yıllar	Kullanılan Kredinin Tutarı (YTL)
2000/2001	21.618.688,00
2001/2002	26.793.057,00
2002/2003	71.663.672,00
2003/2004	137.286.824,00
2004/2005	162.856.510,00
2005/2006	239.882.555,06
2006/2007	393.801.766,91
2007/2008	178.511.950,00
TOPLAM	1.232.415.022,97

Kaynak:STB-Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü,2008

Birliklerin devlet tarafından sağlanan krediler dışında yüksek oranlardan özel finans kuruluşlarından borçlanması söz konusu kredilerin yetersiz olduğunu, istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir. Ayrıca tarım satış kooperatifi birliklerinin belirtilen yıllarda aldıkları DFIF kredilerine ilişkin Hazine Müsteşarlığı'na olan borçlarını geri deyemezken özel finans kuruluşlarından çok daha yüksek oranlarda borçlanmaları kredi sisteminde bir aksaklık olduğunun göstergesidir. Birlikleri bu şekilde davranmaya iten asıl neden ise daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi

devlete olan borçların ödenmemesi durumunda söz konusu borçların bi şekilde silineceğini bilmeleridir.

Bu konuda birliklere, hazırlanan anket formunda; ‘‘Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF’ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir?’’ şeklinde soru yöneltilmiş ancak birliklerden alınan cevaplar açıklamalarıma karşıt bir durum oluşturmuştur. Alınan olumsuz yanıtlar, birliklerin anketteki 4. soruya verdikleri cevaplar ile çelişmektedir. Birlikler, 4.soruda DFİF uygulamalarının borç bakiyelerini artırdığını ve uygulanan sistemin devlet destekleme alımları döneminden hiçbir farklı yönünün olmadığını belirtmelerine rağmen buna bağlantılı olarak sorulan 5. soruya verdikleri yanıt ise bu düşüncelerinin tersi yönünde DFİF kredilerini savunan bir görüş belirtmişlerdir. Sonuç olarak, birliklerin DFİF faiz oranlarının yüksekliğinden şikayetçi olmalarına rağmen daha yüksek faiz oranlarından özel finans kuruluşlarına borçlanmaları aktarılan kredilerin ihtiyaçlara cevap vermediğini, hem DFİF borç bakiyelerinin artışı hem de özel kuruluşlara olan borçların artışı ileride kısır döngünün oluşacağını göstermektedir.

b-) Ürün Alımlarının DFİF’ten Karşılama Oranları

Tablo 3: Ürün Alımlarında DFİF Payları

ÜRÜN DÖNEMİ	ÜRÜN ALIM TUTARI (MİLYON YTL)	DFİF KREDİSİ TUTARI (MİLYON YTL)	ÜRÜN ALIMLARININ DFİF’TEN KARŞILAMA ORANI (%)
2000/01	454	229	50,4
2001/02	666	339	50,9
2002/03	729	405	55,6
2003/04	798	494	61,9
2004/05	902	558	61,9
2005/06	881	705	80,0
2006/07	871	605	69,5
2007/08	509	610	119,8

Kaynak:STB-Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü,2008

4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifi Kanunu'nda Birliklerin mali yönden kamu kaynaklarına bağımlılıklarının azaltılması amaçlanmakla birlikte, tablo 3'te belirtildiği üzere, bu kuruluşların DFİF kredilerine bağımlılıkları devam etmiştir. Özellikle 2007-2008 döneminde ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranında çok büyük artış meydana gelmiş olmakla birlikte genel olarak bakıldığında ürün alımlarında ki devlet destekli kredinin vazgeçilmez bir konuma sahip olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bu durum, birliklerin daha önceki bölümlerde açıklanan özerklik ilkesi ile çelişki oluşturduğunu, söz konusu birliklerin kamuya giderek daha bağımlı hale geldiğini ve tamamen devlet kontrolünde ürün alımı yapan ve diğer politikalarını belirleyen kuruluşlar olduğunu göstermektedir.

Hazine tarafından aktarılan kredilerin yalnızca bir sene sekteye uğraması halinde birliklerde tam bir kaos ortamı oluşacak, yeterli mali yapıları olmadığı için de krizden kurtulma imkanları olmayacaktır.

Ankete katılan birliklere, belirtilen konu ile ilgili "Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız." Şeklinde soru yöneltilmiş, bu soruya ilişkin alınan cevaplar aşağıda kısaca belirtilmiştir. Buna göre;

Marmarabirlik, DFİF kredilerine bağımlı hale geldiği görüşünü kabul etmiş, bunun sonucu olarak da elde edilen karların tamamının bu kredilerin faizlerine yatırıldığını söylemiştir.

Ankete katılan diğer birlikler ise bugün için bu şekilde olduğu belirtilen tablonun ileriki dönemlerde göstergesi olarak; ürün alımlarının giderek düşmesi ve rasyonel düşünceleri engelleyici bir tablonun sergileneceği şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Ayrıca birlikler kredileme sisteminin bu şekilde devam etmesi halinde elde edilen kazancın faizlere gitmesi nedeniyle sermaye oluşturamayacaklarını, finansal birikim sağlamayacaklarını ve sonunda faaliyetlerini devam ettiremeyeceklerini belirtmişlerdir.

c-) Birliklerin Karlılık Durumları

Tablo 4: Birliklerin Karlılık Durumları

(BİN YTL)

Birlik	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07
Antbirlik	15.284,4	+1.153,2	10.204,6	7.564	9.894	+14.651	7.194,2	2.265,3
Çukobirlik	28.339	35.450	36.228	82.361	35.587	80.563	16.594	7.152
Karadenizbirlik	4.645,7	+1.701,5	4.011,9	5.683	6.333	2.308	983,2	5.012,8
Tariş Birlikleri	13.116,7	+20.171	85.974	109.20	83.606	46.559	55.927	24.925
Marmarabirlik	2.891,7	30.916,9	30.250,5	12.681	+401	+606,7	+2.954	1.966
Trakyabirlik	11.764,	1.261	+9.991	+127	24.210	+1.689	+2.093	+10.842
Fiskobirlik	178.440	156.527	312.526	248.72	373.56	+57.828	+63.070	4.232
Kozabirlik	+80,5	+90,1	+80,8	+74,6	+1.51	+38,3	+237,4	+6.935
G.Doğubirlik	179,8	2.281,9	9.677,4	9.677	3.937	6.175,2	6.684,5	5.105,7

Not: Tabloda (+) işareti olmayan değerler negatif olarak kabul edilecektir.

Kaynak : Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 20.03.2008

Yukarıdaki tabloda birliklerin temin ettikleri destekleme ve fiyat istikrar fonu kredileri çerçevesinde karlılık durumları ortaya konulmuş olup söz konusu birliklerin zarar içinde olduğunu görülmektedir. Örneğin Çukobirliği ele aldığımızda belirtilen periyotlarda sürekli zarar eden bir kuruluş durumunda olmasına rağmen birliğe 793,1 milyon YTL destekleme ve fiyat istikrar fonu kapsamında kredi aktarımı gerçekleştirilmiştir.

Bahsedilen 8 yıllık süreçte birliklerin zarar etmeleri aslında bazı olumsuzlukların göstergesi olmasına rağmen, Hazine tarafından desteklemelere devam edilmesi uygulanan politikaların günü kurtarmaya yönelik olduğuna işaret etmektedir. Nitekim yukarıda tabloda gösterilen değerlerden de sağlanan kredilere rağmen birliklerin büyük zararlar içinde olduğunu görmekteyiz. Oluşan bu olumsuz tablonun tek sorumlusu olarak DFİF kredilerini göstermenin doğru olmayacağı düşünülse de tıkanıklığın ve aksaklığın temelinde yanlış kredileme sistemi yatmaktadır. Çünkü birlikler sağlanan kredileri rasyonel olarak kendi politikalarına uygun bir şekilde kullanmamakta, kendilerini kamu kuruluşu gibi gördüklerinden zararlarının telafi edileceği bilincinde hareket etmektedirler.

Konuya açılıcı bir örnek üzerinde duracak olursak; birlikler, her yıl üreticinin ürünlerini açıklanan fiyatlar çerçevesinde onlardan toplamakta buna

karşılık olarak da Hazine Müsteşarlığı'ndan temin edilen krediler ürün sahiplerine ödenmektedir. Birlikler ürün alımları esnasında tamamen kendi inisiyatifinde olmayarak alımlarını gerçekleştirmekte alınan fazla ürünler depolarda muhafaza edilmektedir. Planlı ve sistemli ürün alımlarının olmayışı ciddi depo maliyetlerine yol açmakta, satılmayan ürünler ise depolarda çürümeye terk edilmektedir. Bu nedenle alınan krediler yerinde kullanılmayarak zararlar oluşmaktadır. Görüldüğü gibi sorun aslında kamunun DFİF kredileri yoluyla birliklerin arkasında durmasıdır. Oysaki oluşturulacak özerk ve bağımsız kooperatifçilik bankacılığı yada buna benzer bir kuruluş, birliklere hem daha düşük faiz oranlarından kredi sağlayabilecek hem de arkalarında devletin zararları telafi edici gücünü göremeyen birlikler aldıkları kredileri kendi ihtiyaçları çerçevesinde kullanacaklardır.

Uygulamaya devam edilmesi halinde aldıkları kredileri ödeyemeyen bu kuruluşlar özel banka borçlarını da ödeyemez duruma düşecek sonuçta birlikler iflastan kaçınamayacak hale gelebileceklerdir.

d-) Birliklerin Özkaynak Verileri

Tablo 5: Birliklerin Özkaynak Verileri

Birlik	2005/2006 Dönem Sonu Özkaynak Milyon YTL	01.05.2000 Öncesi DFİF Borçlarının Terkin Edilmesi Halinde Özkaynak
		Milyon YTL
1 Antbirlik	- 39,83	63,88
2 Çukobirlik	- 63,71	236,03
3 Güneydoğubirlik	- 29,62	7,24
4 Karadenizbirlik	- 11,18	28,20
5 Kayısibirlik	- 35,00	17,07
6 Marmarabirlik	126,39	126,39
7 Tarış İncir Birliği	11,31	11,31
8 Tarış Pamuk Birliği	169,24	169,24
9 Tarış Üzüm Birliği	- 87,92	17,89
10 Tarış Z. ve Z. Yağı Birliği	24,28	24,28
11 Taskobirlik	- 1,30	4,14
12 Trakyabirlik	211,46	211,46
Toplam	274,12	868,51

Kaynak : Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Yukarıda yer alan tablodan da görüleceği üzere, hali hazırda yeniden yapılandırma programları süren 12 birliğin 2005/06 iş yılı sonunda özkaynakları toplamı 274 milyon YTL (net) olup, bu birliklerden 5 tanesi hariç tamamının özkaynakları negatif durumdadır. Bu beş birliğin, 4572 sayılı yasa uyarınca 01.05.2000 öncesi özel bünye borçlarının terkin işlemlerinin tamamlanması neticesi, bilançolarında söz konusu iyileşme sağlanabilmiştir. 01.05.2000 öncesi DFİF borçlarının terkin işleminin tüm birlikler için tamamlanması halinde, Güneydoğubirlik ve Kayısibirlik hariç diğer birliklerde özkaynakların pozitif dönüşeceği görülmektedir. Söz konusu yükümlülüklerin terkin varsayıldığında 2005/06 dönem sonu itibariyle birliklerin özkaynaklar toplamı 868,5 milyon YTL'ye (net) yükselmektedir.

Görüldüğü gibi tarım satış kooperatifi birliklerinin sadece karlılık durumları değil özkaynak göstergeleri de negatif durumdadır. 2000 yılında birliklerin Hazineye olan borçları yeniden yapılandırma programı çerçevesinde silinmiş olmasına karşın bu tarihten itibaren bugüne kadar birliklerin tekrar DFİF borç bakiyeleri artmış ve karlılık durumları ile özkaynak yapıları giderek bozulmuştur.

Nitekim düzenlenen ankette birliklere özkaynak yapılarının yeterli olup olmadığı şeklinde soru yöneltilmiş, buna göre alınan cevaplardan yaklaşık %85 oranında bir çoğunluk yetersiz olduğu şeklinde görüş belirtmiştir. Ayrıca Marmarabirlik ve Tariş Pamuk ve Yağlı Tohumlar Birliği, bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasına gerekçe olarak; DFİF kredilerine giderek bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışında modern çağın gereklerine uygun bir yapılanmanın olmamasını ve geçmişten gelen aksaklıkları göstermişlerdir.

3.4. ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Anket; Hazine Müsteşarlığı gider hesabında yer alan destekleme ve fiyat istikrar fonundan tarım satış kooperatifi birliklerine aktarılan kredilerin, söz konusu birliklerin karlılık ve özkaynak yapılarında olumlu yada olumsuz ne yönde bir değişime yol açtığı, bu kredilere birliklerin bağımlı hale gelmesi sonucu ileriki yıllarda kredilerin azalacak olması karşısında ürün alımlarında bir sıkıntının yaşanıp yaşanmayacağı ve esas olarak DFİF finansman sisteminin başarılı olup olmadığı öğrenilmesi amacıyla düzenlenmiştir.

Bu amaçla yöneltilen sorulara karşılık alınan cevaplardan birliklerin, DFİF'ten aktarılan fonlara rağmen özsermayelerinin yetersiz olduğu ve modern pazarlama anlayışından uzak oldukları anlaşılmaktadır. Birlikler, söz konusu kredilere bağımlı hale gelmesinin sonucu olarak da elde edilen kazançları bu kredilerin faizlerine ödediklerini belirtmişlerdir.

Ankette esas amaca ulaşmak için birliklere; “ borç bakiyelerinizi, özkaynak yapılarınızı ve karlılık durumlarınızı göz önüne aldığınızda uygulanan DFİF finansman sisteminin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz ? “ şeklinde soru yöneltilmiş buna göre alınan cevaplardan % 80'i finansman sisteminin başarısız olduğu görüşünde birleşmiştir.

Sonuç olarak, tarım satış kooperatifi birliklerinin devlet eliyle desteklenmesi uygulamasına son verilmesi gerektiği ve bu bağlamda DFİF kredilerinin, birliklerin mali yapılarında olumlu bir gelişme sağlamasının aksine giderek bozulmalara yol açtığı da düşünüldüğünde kaldırılmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Nitekim birliklerinde ankette belirttikleri görüşlerden ve verdikleri yanıtlardan DFİF kredilerinin kaldırılması sonucuna ulaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Destekleme ve fiyat istikrar fonundan birliklere aktarılan kredilerin bu kuruluşların bazı değerleri üzerinde ne gibi değişimlere yol açtığı incelenmiş olmakla birlikte, bulunan sonuçlara göre tarım satış birliklerine sağlanan kredilerin verimli olmamasının yanında mali yapıları düzeltici herhangi bir etkisinin de olmayıp aksine özkaynak yapılarının, karlılık durumlarının ve borç bakiyelerinin giderek kötüleştiği görülmüştür. Hazineye olan borçların arttığı ve bu kredilerin sağlanması sonucu birliklerin mali yapılarının da bozulduğu bir tablo ortaya çıkmış olmasına rağmen, söz konusu birliklere Hazine Müsteşarlığı'na bağlı destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi aktarımına devam edilmiştir.

Birliklerin 2000 yılından önceki kredilerine ait silinen borç tutarı 1.362,30 milyon YTL olup bu tutar Hazinece karşılanan ve kamuya yük getiren bir değeri belirtmektedir. Borç tutarlarının silinmesi gibi bağışlayıcı ve ödüllendirici bir uygulamadan sonra bu tarihten itibaren kredi desteklerine devam edilmiş yaklaşık olarak verilen kredilerin %50'si oranında günümüz itibarıyla borç bakiyeleri oluşmuş, bu değer tabloda 632,00 milyon YTL olarak gösterilmiştir.

Artan DFİF borçları ile birlikte kooperatiflerin ve birliklerin özsermayelerinde azalmalar olmakta, finansal ve mali açıdan yıllardan beri devam eden çarpık düzen nedeniyle bu azalmalar önlenememektedir. Bunun sonucunda da kooperatifler; likidite sıkıntısı çekmekte, kendi kendine yeten kurumlar olmaktan çıkmakta ve likidite sıkıntısının getirdiği aksaklıktan dolayı da ortaklarına yeterince iyi hizmet götürememektedirler.

Söz konusu birlikler, 2000 yılından önceki borçlarını ödeyemezken bu tarihten sonra da Hazinece kredi desteklerine devam edilmesi şaşırtıcı ve yanlış bir uygulama olmakla birlikte, borç bakiyelerine ilişkin sayısal verilerde destekleme ve fiyat istikrar fonundan temin edilen kredilerinin kaldırılması noktasındaki düşüncemi destekler nitelikte olmaktadır.

Yükümlülüklerini yerine getirmemelerine rağmen borçlarının silinerek ödüllendirilmeleri birliklerde, bu durumun ileride de tekrar edilebileceği düşüncesini

oluşturmuş ve sonuçta özerk bir yapıya sahip olmalarına rağmen kendilerini kamu kuruluşu gibi algılayarak hantal bir yapıya bürünmüşlerdir.

Ayrıca birliklerin, 2000 yılından sonra (borçların terkin edildiği yıl) özel finans kuruluşlarından toplam 1.232.415.022,97 YTL kredi borçlanmasına gitmeleri hantal bir yapıya sahip olduklarına dair belirttiğim düşüncemi destekler nitelikte olmuştur. Çünkü üreticiden alınan ürünlerin işlenerek dış pazara sürülmesi yerine daha kolay yol olan iç piyasaya satılması gibi uygulamalar birliklerin kendi bünyesinde finansman oluşturmasını engellemiş bu nedenle de hem DFİF kredilerine hem de özel banka kredilerine ihtiyaç duyulmuştur. Silinen kredi borçlarına rağmen birliklerin kendini yönetmeyi bilmemesi, ileriye dönük adımların atılamaması ve mali yapının iyileştirilememesi nedenleriyle de sıcak paralar her zaman cazip gelmiştir.

Diğer bir açıdan bakıldığında birliklerin, özel finans kuruluşlarından borçlanmalarının nedeni; destekleme ve fiyat istikrar fonundan temin edilen kredileri yetersiz bulmaları kabul edilebilir. Nitekim birliklerin önümüzdeki 5 yıllık süreçte kredi ihtiyaçları ve DFİF rezervleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenmiş buna göre; kısa vadede yani 2008 ve 2009 yılları için tahmini DFİF mevcudunun birliklerin tahmini DFİF kredi ihtiyacını karşılayacağı, ancak orta ve uzun vadede birliklerin tahmini DFİF ihtiyacının Hazine Müsteşarlığı bünyesinde bulunan tahmini DFİF mevcudunu aşacağı öngörülmüştür.

Önümüzdeki beş iş yılını kapsayan bu değerlendirme sonucunda; birlikler, kredi ihtiyaçları için bir taraftan Hazineye borçlanırken diğer taraftan yüksek faiz oranlarından özel finans kuruluşlarına da borçlanacaklar, sonuç olarak borç miktarları artacak ve borçlarını çeviremez duruma düşeceklerdir.

Birliklerin dış kaynak finansman ihtiyacı yıllar itibariyle artmaktadır. Bunun temel nedeni birliklerin zayıflayan özkaynak yapıları ve işletme sermayeleridir. Dolayısıyla kalıcı çözüm birliklerin sürdürülebilir bir mali yapıya kavuşarak dışa bağımlılıklarının azalması olmalıdır. Artan kredi ihtiyaçları ve birliklerin fona olan borçlarını geri döndürmede yaşadıkları zorluklar düşünüldüğünde fonun orta/uzun vadede ihtiyaca yetmeyeceği görülmektedir.

Ayrıca tarafımdan hazırlanan ankette birliklere yöneltilen bir diğer soruda “Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarını ve karlılık durumlarınızı dikkate aldığımızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?” şeklinde olmuş buna göre Fiskobirlik, Marmarabirlik, Tariş Pamuk, Tariş Üzüm, Taskobirlik hayır şeklinde Çukobirlik ise evet şeklinde cevap vermişlerdir. Tiftikbirlik ise DFİF kredilerini terkin işleminden sonra kullanmadığı için bu soru hakkında açıklamada bulunmamıştır.

Sonuç olarak çalışmamda tablolar yardımıyla açıklamaya çalıştığım rakamsal değerler göz önüne alındığında birlikler için, borç bakiyeleri sürekli artış gösteren, özkaynak yapıları giderek zayıflayan ve büyük zararlar içinde olan bir fotoğraf ortaya çıkmaktadır. Bu nedenledir ki destekleme ve fiyat istikrar fonundan sağlanan destekleme uygulamasına son verilerek birliklere devlet tarafından kredi sağlanmamalıdır. Çünkü birlikler borçlarını ödemedikleri takdirde ileride borçlarının terkin edileceği düşüncesiyle hareket etmekte ve aldıkları kredileri verimli şekilde kullanmamaktadırlar. Nitekim hükümetin 2008 yılı programında tarım satış kooperatifi ve birliklerinin sürdürülebilir mali ve idari yapılara sahip olması yönünde düzenlemelerin yapılması ve destekleme ve fiyat istikrar fonundan doğrudan kredi verilmesi yerine bankacılık sistemi üzerine kurulacak bir faiz gelir kaybı modeli yoluyla destek sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yapılan çalışmalar sonucunda değiştirilmesi düşünülen 4572 sayılı tarım satış kooperatifleri kanununun taslağı hazırlanmış olup taslağın ilgili maddesinde; (madde 7/C-) kooperatif ve birlikler, kendi aralarında veya yatırımcı ve meslek kuruluşlarıyla, finansman ihtiyaçlarını karşılamada kredi teminatı sağlamak ve gerektiğinde doğrudan kredi kullanırmak üzere bir Kredi Garanti Anonim Şirketi kurabilirler. Kredi Garanti Anonim Şirketi'nin kuruluşunu takiben, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Gider Hesabı bakiyesi bu şirkete devredilir denmektedir.

Hem hükümetin 2008 yılı programında hem de değiştirilmesi düşünülen tarım satış kooperatifleri kanunu taslağında DFİF uygulamasına son verileceği sonucu çıkarılmakta olup bu açıklamalar, çalışmamın başından beri savunduğum birliklerin

kamu kanalıyla desteklenmesine son verilmesi gerektiği düşüncesini destekler nitelikte olmuştur.

Açıklanan bu amaçlar doğrultusunda kendi karar mekanizmasına sahip ve kendine yeter tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin gelişimi sağlanmalı ve bu yönde gereken önlemlerde alınmalıdır. Kuruluşlarından bu zamana kadar tarım satış kooperatifleri ve birlikleri sürekli zarar eden ve hala zarar etmeye devam eden ortaklıklar olmuştur.

Artık kooperatiflerin finansman sisteminde ve örgütünde önemli değişikliklerin yapılması zorunludur. Bu amaçla da yapılması gerekli ve en başta gelebilecek husus birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi bizde de kooperatif bankacılığının kurulması ve yaygın hale getirilmesi, yaşanan finans sıkıntısı ve yanlış uygulamalar adına bir öneri olarak değerlendirilebilecektir. Bu konu hakkında birliklerin düşüncelerini almak amacıyla ankette “Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği’nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?” şeklinde soruya yer verilmiş olup katılanların %57’si olumlu cevap vermiştir.

Kurulacak olan kooperatifler bankasının kesinlikle bir devlet bankası olmaması gerekmekte olup birlikler, merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği bu konuda girişimlerde bulunmalı ancak kurulmuş olan bankaya devletin iştirake bulunması beklenmeli, bu bankanın mülkiyet ve yönetiminin birliklerin elinde olması gerekmektedir.

Bankanın sermayesinin ortaklardan sağlanması mümkün olmadığı için banka; mevduat toplamak, topladığı mevduatları kullanarak banka parası yada kaydi para yaratmak, Merkez Bankası reeskontundan yararlanmak ve tahvil çıkarmak yollarına başvurarak finans kaynaklarını oluşturabilecektir. Bu sayede bugüne kadar devlete getirdiği maliyetleri milyar dolarları bulan tarım satış kooperatifleri kendi kendini yönetir hale gelecek ve özerkleşme tam anlamıyla sağlanmış olacaktır.

Kooperatif bankalarından sağlanacak düşük faizli kredilerle kooperatifler bugüne kadar olanın aksine kendi nam ve hesapları adına ürün alımı yapacak ve bu kredileri kendi ortaklarının menfaatleri doğrultusunda kullanacaklardır.

Zarar ettiğinde arkasında devlet desteğinin olmadığını göreceğ olan kooperatifler aldıkları kredileri daha rasyonel kullanacaklardır. Buda bu zamana kadar aksayan birliklerin, destekleme ve fiyat istikrar fonundan temin ettiği kredi uygulamasının son bulması anlamına gelecektir.

KAYNAKÇA

AFŞİN, FİLİZ. (1996). *Tarımsal Kooperatiflerde Finansman Sorunu ve Kooperatifler Bankası*. Eskişehir: (Yüksek Lisans Tezi).

AKYOL, İ. CEVAT. (1967). *Kooperatif Hareketi*. Ankara: T.C.Z.B. yayınları No:38.

BAŞAR, Haşmet. (1983). *Türkiye' de ve Dünya' da Kooperatif Kuruluşlarının Sosyo Ekonomik Yapısı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

ÇATALOĞLU, Oğuz. (1971). *Kooperatifçilik ve Sermaye Birikiminde Kooperatiflerin Rolü*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.

DUYMAZ, İsmail. (1985). *Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları.

ERİŞ, Gönen. (2001). *Uygulamalı Kooperatifler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları.

GÜVEN, Sami. (1997). *Ekonomik Demokrasi ve Servetin Geniş Kitlelere Yayılmasında Kooperatifçilik Politikası*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

HAZER, Nurettin. (1970). *Kooperatifçilik Tarihi*. Ankara: Tarım Kredi Kooperatifleri Yayınları.

KAYRAK, İsmail. (1994). *Tarım Satış Kooperatifleri ile Birliklerinin Ekonomiye Kazandırılması*. Ankara: (Yüksek Lisans Tezi).

KOÇ, Hakan. (2001). *Kooperatifçilik Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KURTULAN, Ahmet.(2002). *Kooperatif Ortakları İçin El Kitabı*. Ankara: Key Ofset Basım Hizmetleri.

KURTULAN, Ahmet. (2007). *Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması*. Ankara: Seçkin Yayınları.

MEMİŞ, İhsan. (1985). *Kooperatifçiliğin Düşünce Tarihi ve Uygulaması*. Ankara: Seçkin Yayınları.

MÜLAYİM, Ziya Gökalp. (1990). *Türk Kooperatifleri Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Friedrich Eberth Vakfı Yayınları.

MÜLAYİM, Ziya Gökalp. (2006). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.

OYAN, Oğuz. (1993). *Tariş Tarihi*. İzmir.

ORHON, Erol. (1970). *Türkiye’de Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin Fonksiyonları*. Ankara: Emek Matbaacılık.

ORHON, Erol. (1972). *Kooperatif Seminerleri*. Ankara, Samsun, İzmir: Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü Yayınları.

ÖZTÜRK, Kazım. (1966). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

UZEL, Haluk. (1970). *Kooperatifçilik*, Ankara: Gürsay Basımevi.

ÜNER, Nurel. (1988). *Tarım Satış Kooperatifi Birlikleri’nin Avrupa Topluluğu’na Uyum Sürecindeki Yapısal Problemlerin Değerlendirilmesi*. İzmir.

SOROL, Erdoğan. (1981). *Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Sorunu*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Tarım Reformu Uygulama Projesi Tariş Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Analiz Raporu.* (Danışmanlar: AFC Consultants International Gmbh & Elta Mühendislik)

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Tarım Reformu Uygulama Projesi Tariş Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Yeniden Yapılandırma ve Tasarım Raporu.* (Danışmanlar: AFC Consultants International Gmbh & Elta Mühendislik)

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Tarım Reformu Uygulama Projesi Tariş İncir Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Analiz Raporu.* (Danışmanlar: AFC Consultants International Gmbh & Elta Mühendislik)

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Tarım Reformu Uygulama Projesi Tariş Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Analiz Raporu.* (Danışmanlar: AFC Consultants International Gmbh & Elta Mühendislik)

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Tarım Reformu Uygulama Projesi Tariş Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Analiz Raporu.* (Danışmanlar: AFC Consultants International Gmbh & Elta Mühendislik)

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, *Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007/2008.*

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, <http://www.sanayi.gov.tr>, 8 Temmuz 2008.

Türk Kooperatifçilik Kongresi Tartışmaları, *Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik,* Cilt II.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, [http:// www.turkiyemillikoop.org.tr](http://www.turkiyemillikoop.org.tr), 9 Temmuz 2008.

Yeniden Yapılandırma Kurulu Yürütme Birimi, TSK ve Birliklerinin Orta ve Uzun Vadeli Finansman İhtiyaçları. Ocak-2007,

YİĞİTER, Mennan. (1963). *Ege'de Kooperatifçiliğin Doğuşu.* Ankara: T.C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğü Yayınları.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu.

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

- 1-) Birliğin Adı** :S.S. FINDIK TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ
BİRLİĞİ
- Kuruluş Yeri ve Yılı** :GİRESUN-1938
- Ortak Sayısı** :231.771
- Birliğin Sermayesi** :126.253.493,38

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

a. Tam uygulanıyor

b. Kısmen uygulanıyor

c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

a. Evet

b. Hayır

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Arz fazlası olan fındık sektöründe destekleme alımı ile DFİF kredileri yoluyla kredi sağlanması yönünden özde farklılık oluşmamıştır. Her iki durumda da zarar Hazine tarafından üstlenilmiştir. Ancak, Fiskobirlik kayıtlarında kredi borçlarının aşırı yük oluşturması nedeniyle kamu karşısında Fiskobirliğin “kambur” olarak değerlendirilmesine, özel sektör açısından da hep zarar eden kurum olarak görülmesine neden olunmuştur.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF’ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF’ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Birliğimiz son dönemlerde DFİF kredileri kullanmadığı için, bu konuda görüş beyan edilememektedir.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

a. Evet

b. Hayır

8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ? Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır

9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi uygulamasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

DFİF Borç bakiyelerinin artışında önceki dönemlerden olan borçların silinmesinin etkisinin olduğu söylenemez. Özerkleşme aşamasında yeterli mali kaynak verilmeyen, Birliklerin yapısı, faaliyet gösterdiği ürün grubunun arz/talep durumu düzeltilmeden Birliklerin borçluluk sorununun çözüleceği düşünülmemektedir.

10-) Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarınızı ve karlılık durumlarınızı dikkate aldığınızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır

11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?

Sektörün genel sorunları ve Birliğin mali yapısı düzeltilmeden DFİF kredilendirme sistemine son verilmesi Birliklerin çöküşünü hızlandıracaktır. Kamu garantörlüğünde kredilendirme sistemi uygulanmalıdır.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet

b. Hayır

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Ortaklarının ürettiği ürünleri en iyi şartlarda değerlendirmek üzere kurulan kooperatiflerin kamu desteği kapsamı dışına çıkarılması halinde faaliyetlerinin devam edebileceği söylenemez.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

- 1-) Birliğin Adı** :S.S. Tariş Pamuk ve Yağlı Tohumlar Birliği
Kuruluş Yeri ve Yılı : İzmir- 01.01.1949
Ortak Sayısı : 42192(üretici) , 44 (kooperatif)
Birliğin Sermayesi : 67.386.457,06 YTL

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

- a. Tam uygulanıyor
- b. Kısmen uygulanıyor(X)
- c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

- a. Evet(X)
- b. Hayır

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Yeni sistemle birlikte, mali tablolarımızda ki değerlerde ani ve sert değişiklikler olmuş ve ürün alım dönemlerinde borç bakiyeleri en üst seviyelere ulaşmıştır. Ancak borcun büyük bölümünün devlet tarafından sağlanan krediler olması birliğin varlığını ve faaliyetlerini sürdürmesine zemin hazırlamıştır.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF'ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır(X)

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Ürün alımlarının düşük tonajlarda gerçekleşmesi sıkıntısı ortaya çıkacaktır. Zira DFİF bakiye borçları birliklerce ödenerek yeni ürün alımı için kaynak yaratabilecek finansal birikim, birliklerde mevcut değildir. DFİF borçlarının silinmesi veya vadelerinin uzatılması gerekmektedir.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

a. Evet (X)

b. Hayır

8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ? Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır(X)

Not: ikinci soru için cevabımız evet

9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi uygulamasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

Hayır etkili değildir. Birlikler faaliyet bölgelerinde üretilen ürünlerin büyük bölümünü alan ve ticaretini yapan kuruluşlardır. Bu haliyle piyasa regülasyonunda etkin bir görev üstlenmektedirler. DFİF borçlarında ki artış, alımların tonajının farklı olması ve kullanılan krediye devletçe faiz uygulanmasıdır.

10-) Hazineye olan DFİF borçlarımızı, özkaynak yapılarımızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarımızı ve karlılık durumlarımızı dikkate aldığımızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır(X)

11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?

DFİF kredi borçları silinerek, birliklere daha uygun şartlarda kredi veren ve piyasa koşullarında çalışan özerk bir yapı kurulmalıdır. Bu yapı lisanslı depoculuk uygulamaları ile fiyat regülasyonunu da katkı sağlayabilir. Birlikler devletçe de desteklenmelidir.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet (X)

b. Hayır

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Özkaynağına devlet katkısı olmalıdır. Birlikler hisseleri oranında temsil edilmelidir. Kullanılacak kredilerin geri dönüşü otokontrol altında tutulacaktır. Bu halde kamu müdahaleleri en alt seviyeye ineceğinden özerkleştirilen yapı daha da bağımsız hale getirilebilecektir.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

- 1-) Birliğin Adı** : S.S. TASKOBİRLİK
Kuruluş Yeri ve Yılı : NEVŞEHİR- 08.05.1958
Ortak Sayısı : 4344 üretici ortak, 9 kooperatif
Birliğin Sermayesi : 399.526,46 YTL

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

- a. Tam uygulanıyor(X)
b. Kısmen uygulanıyor
c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

- a. Evet
b. Hayır(X)

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Devlet adına alımlarda risk ve zarar devletlendi. DFİF uygulamasında ise devletin hantal yapısından kaynaklanan uygulamalar ve kötü yönetimler birliklere birer yük getirdi. Fazla personel, yüksek maliyet, düşük verim gibi kriterler yüksek zararlara yol açtı.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF'ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır(X)

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Ürünlerde yaşanan üretim, pazarlama gibi sorunlarla halen devam eden bazı problemler dönemsel zararlara yol açmaktadır. Kısacası DFİF faizlerini karşılayacak düzeyde bir kar elde edilememektedir. Borç çevrimlerinin devamı gerçekleşmeyebilir.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

a. Evet

b. Hayır(X)

8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ? Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır(X)

9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi uygulamasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

2000 yılına kadar yapılan uygulamalar sonucu özkaynaklar erimiş ve verimsiz bir üretim sürekli yaşanır olmuştur. Her ne kadar 2000 sonrası işten çıkarılan personelin tazminatları Hazinece karşılanırsa da diğer oturmuş yapısal sorunlar için de çözüm getirilmeliydi. Bu sebeple DFİF borçları giderek artmıştır.

10-) Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarınızı ve karlılık durumlarınızı dikkate aldığınızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır(X)

11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?

Birliklerin borç alabileceği bir kredi kuruluşunun mevcut olması ve düşük faizli kredi imkanı sağlayan bir sistem.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet (X)

b. Hayır

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Kooperatif bankacılığı dünyada uygulaması olan ve başarılı bir örnektir. DFİF yerine bu bankadan borçlanmak, bazı siyasi kararların birlikler nezdinde uygulanmaya çalışılması çabalarını son derece azaltacaktır.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

1-) Birliğin Adı :S.S ÇUKUROVA PAMUK, YERFISTIĞI VE YAĞLI
TOHURLAR TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ

Kuruluş Yeri ve Yılı : ADANA 1940

Ortak Sayısı : 44.000

Birliğin Sermayesi :249.288.530,10

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

- a. Tam uygulanıyor
- b. Kısmen uygulanıyor(X)**
- c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

- a. Evet
- b. Hayır(X)**

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Birliklerin kendi adına ürün almaya başlamaları, devletin KİT'i olmaktan çıkarak kar merkezli yapıya doğru gitmesine imkan sağlamıştır. Bu çerçevede Birlikler istenilen düzeyde karlılığı sağlayamamışlar; ancak çok mesafe aldıkları aşıkardır.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF'ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır(X)

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Birliklerin kredi kullanma sistemleri esaslı bir çerçeveye oturtulursa ileriki dönemlerde sorun yaratacağını düşünmüyorum.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

- a. Evet b. Hayır(X)

8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ? Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili olduğunu söyleyebilir misiniz ?

- a. Evet b. Hayır(X)

9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi uygulamasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

2000 yılından önceki DFİF borçlarının silinmesi çok yerinde bir uygulama olmuştur. 2000 sonrası DFİF borçlarının artması öncesinin silinmesiyle ilgisi yoktur. Birliklerin 4572 sayılı kanuna adaptasyonu uzun sürmüştür.

10-) Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarını ve karlılık durumlarınızı dikkate aldığınızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?

- a. Evet(X) b. Hayır

11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?

Kamu veya özel bankalar aracılığı ile hazine tarafından sübvansiyonlu kredi sistemi uygulanmalıdır.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet

b. Hayır(X)

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Bu sistemin uygulamasında su istimler olabileceği kanaatindeyim.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

- 1-) Birliğin Adı : Marmarabirlik
Kuruluş Yeri ve Yılı : Bursa-1954
Ortak Sayısı : 8 (üretici sayısı 30.000 faal)
Birliğin Sermayesi : 95.888.629,50 YTL

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

- a. Tam uygulanıyor
b. Kısmen uygulanıyor
c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

- a. Evet b. Hayır

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Cevap- Devlet destekleme alımları asli olarak devletin görevidir. Bu görev, özel kuruluşlar aracılığıyla yapılacaksa, bu uygulamanın Birliklerin kamu kuruluşu olmadığı gözetilerek yapılması gerekirdi. Uygulama Birliklerin mali yapısının bozulmasına ve yönetsel olarak erozyona uğramalarına neden olmuştur. Ortaya çıkan yapısal bozukluklar halen giderilememiştir. DFİF desteklerinin ortaya çıkardığı sorunlar konusunda Yeniden Yapılandırma Kurulunun çalışmalarda yetersiz kalışı, yasal altyapının eksiklikleri ve Birliklerin eski alışkanlıklarını sürdürmesi yanında eski dönemden kalma mali bozukluklarının ve bozulan idari dengenin de önemli derecede etkisi bulunmaktadır. Ürünlerimizle ilgili olarak işleyen bir ticaret borsası yapısı bulunmamaktadır. Üretici maliyetlerinin yüksek düzeyde artması karşısında Birliğimiz ürün fiyat-maliyet baskısı ile karşı karşıya kalmaktadır. İki dönem arasında Birliğimiz bakımından fark, eski dönemde yüksek miktarlarda ve yüksek fiyatlardan ürün alınmak durumunda kalınmasıdır. Ancak o dönemde ortaya çıkan yüksek fiyatları ve bu beklentilerin doğurduğu alışkanlıklar halen devam etmektedir. Üretici halen, Birliklerin devlet adına faaliyet gösterdiği inancıyla hareket etmektedir. Önceki dönemin Birlik bünyesinde ortaya çıkardığı yapısal bozukluklar, yeniden yapılandırma sürecinden sonuç alınamaması nedeniyle giderilememiştir.

Özetle, Birlikler yeniden yapılandırma sürecinde de bilanço yapısı ve karlılıklarını düzeltmemiştir. Birlikler yeniden yapılandırma sürecine uyum sağlamaya çalışsa da kooperatifler ve üretici, özellikle siyasi yapıyla iç içe düşünülmesi gereken kamuoyu bu sürecin farkına varmamıştır. Gerek kamu kuruluşları gerekse Birlikler, 8 senelik süreçte aldıkları derslerle birlikte henüz yeniden yapılandırma sürecini gerçekleştirebilecek duruma gelmiştir. 8 senelik tecrübelerin esas alınarak sürecin devam ettirilmesi yararlı olabilir. Ancak sistemin Yeniden Yapılandırma Kurulu gibi, Bakanlıktan ayrı bir birim içinde yürütülmesi hedeflere zarar vermiştir. Hazine Müsteşarlığı ve Bakanlık arasındaki yetki, sorumluluk ve müdahale etkisinin irdelenmesi ve bu şekilde yeni döneme girilmesi gerekmektedir. Yeniden Yapılandırma Kurulu, yapacağı düşünülen üretici ve kooperatif nezdindeki eğitimleri gerçek anlamda yapmamış, üreticiler Birliklerce anlatılmaya çalışılanlara inanmamış, anlamamıştır. Üreticinin parçalı arazi yapısı, girdilerinin maliyetinin artması, DFİF kredilerinin yüksek faizli oluşu, düşük karlarla

çalışılan tarıma dayalı gıda ürünlerinin satış gelirleriyle önceki dönemlerde ihmal edilen yatırımların yapılması, bir yandan bu faiz giderinin karşılanması bir yandan da DFİF uygulamasının kalkacağı önümüzdeki dönem için daha önce olmayan sermayenin oluşturulması zor olmuştur. Bilânçoda yer alan sermayenin, Birliğin ürün alımı için kullanılacak nakit'i ifade etmediğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF'ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır x

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileriki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Cevap: Örnek bir Birlik incelendiğinde yıllık kar oranı yıllık DFİF faizinin ya bir puan üzerinde ya da bir puan altında olmaktadır. Çünkü bu ürünlerin piyasa karlılık oranları aşağı yukarı bu düzeydedir. Birliğimiz için belirtmek gerekirse, ortaya konan markalaşma nedeniyle zeytin piyasasındaki diğer firmaların kayıtdışı işlemlerinin fazla olmasına rağmen, karlılık oranı olarak Birliğin altında kaldıkları, hatta bu sene olduğu gibi (ürünün salamura yapılarak, piyasa fiyatı alındıktan bir yıl sonra oluşmasının riski ve stok maliyeti nedeniyle) zaman zaman toplu iflaslar yaşandığı görülmektedir. Bu ortamda Birliğimiz karlılığı başarmasına rağmen, bu karını olduğu gibi DFİF faizine ödemiştir. 2000 yılında şifahi olarak, performansı ve ödeme durumu dikkate alınarak Birliklere gerekirse sıfır faiz uygulanabileceği belirtilmişse de yapılmamıştır. Bu durumda Birlikler ileriki yıllarda sermaye oluşturamamaktan dolayı sorunu yaşayacaktır.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

a. Evet

b. Hayır x

8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ? Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır x

Özkaynak yapısı yetersiz. Bu durumda önceki dönemde devlet adına alım, sonra da DFİF faizlerinin etkisi vardır. Pazarlama yapısında esneklik olmamasını sadece bu konuya bağlayamayız. Birliklerin eski anlayışlarından zor kurtulmaları, sermaye yetersizliğinin getirdiği ürkeklik, kooperatif mevzuatının yeterince insiyatif kullanmaya imkan vermeyecek ölçüde lafzi yorumlanması ve bu hususta önceki tecrübeler de etkilidir.

9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi uygulamasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

Cevap- Bu hususu doğru kabul ettiğimiz takdirde, Birliklerin özellikle sermaye biriktirmek istemediği kanaatine varmak gerekir. Birlikler, DFİF borçlarının silineceğini hesaplasa bile, bu dönem içinde “nasıl olsa silinecek” düşüncesiyle borçlarını ödemeyebilirdi, ancak bu düşünce sermaye biriktirmeye çalışmaya da engel olmazdı. Birlikler sermaye biriktirememiştir. Nakit para sıkıntısı çekmektedir.

2000 yılında oluşan DFİF bakiyesinin, ağırlıklı olarak kamu payından değil, ödenen borçlarının faizlerinden oluştuğunu da unutmamak gerekmektedir.

10-) Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarını ve karlılık durumlarınızı dikkate aldığınızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır x

11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?

Cevap- Uygulanması düşünülen gelir azaltıcı model yahut sübvansiyonlu kredileme sisteminin Birlikler bakımından uygulanabilir olmadığı düşünülmektedir. Nedenleri, Bakanlıkla yapılan yazışmalarda ifade edilmiştir. Öneriler de açıklanmıştır.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet

b. Hayır x

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Cevap- Günümüzde riski çeşitli konulara dağıtmayan ve tek işi bankacılık olmayan bir Bankanın yürümeyeceği düşünülmektedir. Birliklerin halen kullandıkları

DFİF kadar net nakite ihtiyacı bulunmaktadır. Bu miktarda koşulsuz bir nakit elde ettikleri takdirde, kendi imkanlarıyla faaliyetlerini yürütebilen Birlikler ayakta durur. Yürütemeyenlerin hayatı son bulur. Kooperatif mevzuatının yeni bir dünya görüşüne göre yeniden hazırlanması ve şimdiye kadar ki uygulamaların getirdiği hassasiyetlere göre değil, hedeflere göre farklı bir anlayışla hazırlanması gerekir. Bu hususta 1163 ve 4572 sayılı Kanunlarla ilgili çeşitli tarihli görüşlerimiz iletilmişti. Mevzuat anlayışının piyasa aktörlerinin tabi olduğu kurallardan çok farklı oluşu, piyasada Birliklerin elini bağlamaktadır. Özerklik için, öncelikle kooperatiflerin tamamının özerk bir kuruma bağlanması gerekir. Kuralların değişen koşullara göre esnek ve değişebilir olması gerekir. Yani oluşturulacak özerk kurumun düzenleme yetkisi olmalıdır.

Kooperatif yapısının sadeleştirilmesi gerekir. Böylece maliyetler düşecek, karar alma mekanizmaları hızlanacaktır: Tarım satış birlikleri için bağlı kooperatiflere gerek yoktur. Birliklerin, şirket evliliklerinin gündemde olduğu bu dönemde, kooperatif yerine şube benzeri bir yapılanmaya girmesi, delege sistemini, genel kurulunu vs buna göre şekillendirebilmesi gerekir. Kooperatifçilikte yatırımcı ortak-girişimci ortak ayırımına ihtiyaç vardır. Bu ayırım her kooperatif türünde farklı şekillerde tezahür edebilecektir(yapısına göre). Kooperatif- birlik hesaplarının ayrıştırılması uygulaması Birlik bünyesine zarar vermiş, kooperatiflerin kontrolsüz ve gereksiz harcama yapmasına neden olmuştur. Ayrışma ayrılmaya doğru itmiştir. Önümüzdeki yıllarda görülecektir.

Özetle, özerklik hülyasını bankacılık sistemi yerine yapısal sorunları çözecek konularda aramak gerekir. Parçalı arazi yapısıyla optimum verime sahip olmayan bir tarım arazisine sahip üretici ortak kitlesiyle Birliklerin yapısı tamamen düzelse dahi konu çözülemeyecektir. Üretici kuruluşu olduğundan, Birlikler üreticiden kaynaklanan veya üreticiyi etkileyen sorunlardan doğrudan etkilenmektedir. Nihayet delegeler de üreticidir. Senede 200 kilogram ila 1 ton ürün üretilip satan bir üretici kitlesiyle bir kısım konuları halletmek mümkün olamamaktadır. Meselelerin birlikte ele alınması gerekmektedir. Birliklerin sorunu sadece Birlik bünyesinden değil, tarımdan da kaynaklanmaktadır.

Kooperatif bankacılığı fikri, uygulanması mümkün olmayan bir hayalden ibarettir. Kamu desteklerini de, ürün bazlı ve havzalar itibariyle, ülkenin ileriye yönelik stratejileriyle birlikte ele almak gerekir. Bu anlamda Birliklerin sorunları ve vereceği cevaplar da ürün ve bölge özelliklerine göre farklılık gösterecektir.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

- 1-) Birliğin Adı** : Tariş Üzüm Tarım Satış Koop. Birliği
Kuruluş Yeri ve Yılı : İzmir , 1937
Ortak Sayısı : 16000
Birliğin Sermayesi : 10.000.000 YTL

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

- a. Tam uygulanıyor
b. Kısmen uygulanıyor(X)
c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

- a. Evet
b. Hayır(X)

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Borç bakiyeleri ve karlılık oranlarını olumsuz etkilemiştir. Ancak buna karşılık birlikler daha sorumlu ve dikkatli hareket etmişlerdir.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF'ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır(X)

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Birliklerin bugünkü sistemle faaliyetlerini devam ettirebilmeleri mümkün değildir. Birliklere piyasada rekabet sağlayabilecek bazı avantajları (finans, vergi vb.) sağlamak gereklidir.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

a. Evet

b. Hayır(X)

**8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ?
Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi
nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili
olduğunu söyleyebilir misiniz ?**

a. Evet

b. Hayır(X)

**9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi
uygulanmasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç
bakıyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkındaki
düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.**

Etkili değildir. Birliklerin finansal destekleme sistemlerinin revizyonu
gereklidir.

**10-) Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında
DFİF kredilerinin payının artış oranlarını ve karlılık durumlarınızı dikkate
aldığınızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir
misiniz ?**

a. Evet

b. Hayır(X)

**11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda
kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?**

Ürün alımında kullanılacak, faizsiz DFİF benzeri kredi tahsis edilmelidir.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet(X)

b. Hayır

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkındaki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Kamu kaynaklı destekleme olmaksızın özerk ve bağımsız bir yönetim şekli birliklerde hakim olabileceğini sanmıyorum.

**TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERİNE HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI
BÜNYESİNDEN DESTEKLEME VE FİYAT İSTİKRAR FONU ADI
ALTINDA SAĞLANAN KREDİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE
YÖNELİK TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ BİRLİKLERE YÖNELTİLEN
ANKET FORMU**

- 1-) Birliğin Adı** : TİFTİKBİRLİK
- Kuruluş Yeri ve Yılı** : ANKARA, 1969
- Ortak Sayısı** : 19.625
- Birliğin Sermayesi** : 158.029,22

2-) Birliğinizde kooperatif ilkelerinden olan özerklik ve bağımsızlık ilkesinin nasıl uygulandığını düşünüyorsunuz ?

- a. Tam uygulanıyor(X)
- b. Kısmen uygulanıyor
- c. Hiç uygulanmıyor

3-) Hazine Müsteşarlığı tarafından sağlanan destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) kredilerinin özerklik ve bağımsızlık ilkesine zarar verdiğini düşünüyor musunuz ?

- a. Evet
- b. Hayır(X)

4-) 1994 yılında devlet destekleme alımları uygulamasına son verilerek destekleme ve fiyat istikrar fonundan kredi sağlanması sistemine geçilmiş olup, her iki uygulamayı birliklerde ne gibi bir değişime yol açtığı (borç bakiyeleri, karlılık oranlar vb.) çerçevesinde kıyaslayarak kısaca açıklayınız?

Birliğimizde DFİF kredisi kullanılmadığından somut bir kıyaslama yapmak mümkün olamamıştır.

Bununla birlikte devlet destekleme alımlarının yapıldığı dönemlerde birlikler ürünü devlet adına aldıklarından ve herhangi bir satış riskine girmediklerinden ciddi sayılabilecek ölçülerde komisyon gelirleri elde edebilmişlerdir. DFİF sisteminde ise ürün alımları kârı ve zararı birliklere ait olmak üzere yapıldığından birçok birlik fiyatlandırma ve alım miktarlarında rasyonel davranmamış ve ortaya çıkan yüksek maliyetlerden dolayı kullanmış oldukları DFİF kredilerinin ağır yükü altında kalmışlardır.

5-) Hazine tarafından sağlanan DFİF kredileri için 2000-2008 dönemi ele alındığında kredi miktarlarının düzenli olmasa da artış içinde olmasına rağmen birliklerin aynı zamanda özel finans kuruluşlarından daha yüksek faiz oranlarından borçlanması sizce DFİF'ten aktarılan kredilerin yanlış bir uygulama olduğunun göstergesi midir ?

a. Evet

b. Hayır(X)

6-) Birliklerin ürün alımlarının DFİF'ten karşılanma oranları giderek artış göstermekte olup bu durum sizce ileri ki dönemlerde herhangi bir sorun oluşturur mu ? Kısaca açıklayınız.

Bu durum, birliklerin ürün alımlarında gerek fiyatlandırma, gerekse alım miktarları bakımından rasyonel düşünmelerini ve davranmalarını engelleyici bir etki yaratabilir. Dolayısıyla birliklerin DFİF borçlarının artması ve böylece mali yapılarının bozulmasının yanı sıra yüksek denilebilecek fiyatlarla alınan fazla miktarda ürünün uygun piyasa fiyatıyla pazarlanmasında da sorunlar ortaya çıkabilir.

7-) Birliklerin son 8 yıllık karlılık durumları incelendiğinde birkaç dönem hariç negatif seyir izlediği görülmekte olup sizce bu tablonun ortaya çıkmasında kamunun finansör olarak birlikleri desteklemesinin etkisi var mıdır ?

a. Evet

b. Hayır(X)

8-) Birliğinizin özkaynak yapısının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ? Yetersiz görüyorsanız bunda birliklerin, DFİF kredilerine bağımlı hale gelmesi nedeniyle pazarlama anlayışlarında esnek bir yapılarının olmayışının etkili olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet(X)

b. Hayır

NOT: Birinci cümle için yanıt “Evet”tir.

9-) Hazine tarafından 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi uygulamasına başvurulması sizce 2000 yılından günümüze kadar DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesinde etkili midir? Bu konu hakkında ki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

Etkili değildir. Çünkü 2000 yılında birliklerin DFİF borçlarının silinmesi birlikler için yeni bir sayfa açmış; birlikler faaliyetlerine DFİF borçlarından kurtulmuş olarak devam etme şansı bulmuşlardır. Örneğin Tiftikbirlik, DFİF borçlarının silinmesinden sonra bir daha DFİF kaynaklarına başvurmadan kendi öz kaynakları ile faaliyetini sürdürebilmiştir. Birliklerin DFİF borç bakiyelerinin yeniden artış göstermesini etkileyen sebepleri, birliklerin mevcut örgütlenme ve yönetim yapılarından kaynaklanan sorunlarda ve piyasa koşullarına uyum sağlamak için yeterince çaba göstermemiş olmalarında aramanın daha doğru olacağı düşünülmektedir.

10-) Hazineye olan DFİF borçlarınızı, özkaynak yapılarınızı, ürün alımlarında DFİF kredilerinin payının artış oranlarınızı ve karlılık durumlarınızı dikkate

aldığınızda uygulanan DFİF kredileme sisteminin başarılı olduğunu söyleyebilir misiniz ?

a. Evet

b. Hayır

Birliğimizce DFİF kredisi kullanılmadığından bu soru hakkında fikir yürütmemiz mümkün olamamıştır.

11-) Hazinece uygulanan DFİF kredileme sistemine son verilmesi durumunda kalındığında sizce uygulanması gereken kredileme sistemi nasıl olmalıdır ?

Ürün alım fiyatı ve miktarının, depolama ve piyasa koşullarına göre zarara uğramadan hızla pazarlanmasını sağlayabilecek tarzda rasyonel bir şekilde belirlenmesini teşvik eden bir kredi sisteminin geliştirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

12-) Birliklerin, Merkezi Birliklerin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin bir çatı altında oluşturacağı kooperatifler bankacılığının finansman sorununa çözüm olabileceğini düşünüyor musunuz?

a. Evet(X)

b. Hayır

13-) Kooperatif bankacılığının uygulamaya konması halinde kamu kaynaklı kredi uygulamalarına son verilerek özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin birliklerde hakim olup olamayacağı hakkında ki düşüncelerinizi kısaca açıklayınız ?

Birliklerde özerk ve bağımsız bir yönetim şeklinin hâkim olmasının yalnızca kredilendirme sistemiyle sağlanması mümkün değildir. Özerk, bağımsız ve gerçek anlamda demokratik bir yönetim biçiminin her şeyden önce birlikleri oluşturan kooperatiflerin ortaklarında, yöneticilerinde ve birlik temsilcilerinde hâkim bir anlayış haline gelmesi gerekir.